

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πολιτικές για τη μετανάστευση, τις Κοινωνικές Διακρίσεις & την Ιδιότητα του Πολίτη

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα : « Διερεύνηση των αντιλήψεων των αναγνωρισμένων προσφύγων σχετικά με την πρόσβαση στην αγορά εργασίας »

Κράλογλου Γεώργιος

AM 3032202001417

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Ανδρέας Φερόνας, Καθηγητής (Επιβλέπων)

Απόστολος Καψάλης, Διδάσκων (μέλος)

Φωτεινή Γαζή, Καθηγήτρια (μέλος)

Κόρινθος, Ιανουάριος 2022

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	4
Abstract	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
1 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	9
1.1 Όροι και έννοιες.....	9
1.2 Οικονομικές θεωρίες για την μετανάστευση	12
1.3 Η προσέγγιση του προσφυγικού φαινομένου.....	17
1.4 Το προσφυγικό/μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ευρώπη	21
1.4.1 Ιστορική αναδρομή	21
1.4.2 Θεσμικό πλαίσιο	23
1.5 Πρόσφατες εξελίξεις σχετικά με το προσφυγο-μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελληνική αγορά εργασίας.....	26
1.5.1 Ιστορική αναδρομή	26
1.5.2 Θεσμικό πλαίσιο	27
1.5.3 Δικαίωμα στην εργασία.....	29
1.5.4 Η Ανεργία	31
1.5.5 Διακρίσεις στην εργασία και εμπόδια.....	32
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	34
2.1 Σκοπός της έρευνας.....	34
2.2 Ερευνητικά ερωτήματα	34
2.3 Μεθοδολογία της έρευνας.....	37
2.3.1 Ερευνητικό εργαλείο	38
2.4 Διαδικασία συνεντεύξεων	39
2.4.1 Δειγματοληψία	40
2.4.2 Επεξεργασία δεδομένων	40
2.4.3 Περιορισμοί κατά την διαδικασία.....	41
2.5 Δομή του ερωτηματολογίου	41

3° ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	43
3.1 Χαρακτηριστικά ερωτηθέντων.....	43
3.2 Η επιθυμία των νεοαφιχθέντων προσφύγων στην Ελλάδα για άμεση απασχόληση	45
3.2.1 Η εργασία στην Ελλάδα και η επίδραση του χρόνου στην αλλαγή της οικονομικής τους κατάστασης	49
3.3 Βασικά εμπόδια και απαιτήσεις για την ένταξη των προσφύγων στην αγορά εργασίας	51
3.3.1 Η εύρεση εργασίας για τους πρόσφυγες καθίσταται δυσκολότερη συγκριτικά με τους μετανάστες	55
3.4 Ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων στην εύρεση εργασίας	57
3.4.1 Διακρίσεις στην εργασία.....	59
3.5 Η μάθηση της Ελληνικής γλώσσας ως κίνητρο για την ενσωμάτωση και μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα	61
4° ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	64
4.1 Συμπεράσματα.....	64
4.2 Προτάσεις.....	66
Βιβλιογραφία	68
Παράρτημα Α.....	75
Παράρτημα Β.....	76

Περίληψη

Μέσα από μία ιστορική ματιά, η Ελλάδα αποτελείσε σταθμό του μεταναστευτικού και προσφυγικού φαινομένου. Ειδικότερα, η χώρα μας μετατράπηκε σταδιακά από χώρα μετανάστευσης σε χώρα υποδοχής προσφύγων και μεταναστών. Ιδιαίτερα μετά το 2015, γίναμε θεατές μεγάλων μετακινήσεων με δύσκολες συνθήκες για τους ίδιους τους πρόσφυγες, αλλά και τα κράτη υποδοχής και τις οικονομίες τους. Η άφιξη των προσφύγων, ακόμα και σήμερα, προϋποθέτει αφενός την υποδοχή τους και αφετέρου μια κοπιώδη προσπάθεια από πλευράς τόσο του ίδιου του ελληνικού κράτους, αλλά και των ίδιων των προσφύγων και μεταναστών. Στόχος των προσπαθειών αυτών αποτελεί η ομαλή ένταξη των τελευταίων στην αγορά εργασίας. Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με τις αντιλήψεις τους για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, θα αναδείξουμε τις δυσκολίες που συνάντησαν και πως τις αντιμετώπισαν, καθώς κι αν επενδύουν στην μόρφωση, ώστε να εγκατασταθούν μόνιμα. Η συλλογή και αξιοποίηση των πληροφοριών, αποσκοπεί στην προώθηση και ενίσχυση των πραγματικών τους αναγκών.

Λέξεις κλειδιά: Πρόσφυγες, Αντιλήψεις, Ελληνική αγορά εργασίας.

Abstract

Through a historical perspective, Greece has been landmark of the migratory and refugee phenomenon. Gradually, it has changed through an evolutionary process, from a country of migration to a country of reception for refugees and migrants. Particularly after 2015, we became spectators of large population movements, with difficult conditions both for the host countries and their economy as well. The arrival of refugees presupposes not only their reception, but also an effort that must be made, firstly, by the Greek state and secondly, by themselves in order to be integrated smoothly into the labor market. In this paper we will deal with their perceptions of access to the labor market, while pointing out the difficulties they encountered, how they addressed them and lastly, whether they invest in education for the purpose of their establishment. The collection and exploitation of information aims at highlighting and enhancing their real needs.

Keywords: Refugees, Perceptions, Greek labor market,

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ιστορικά η Ελλάδα αποτέλεσε σταθμό στα φαινόμενα της μετανάστευσης και της προσφυγιάς. Αρχικά, κατά τον 19^ο αιώνα παρατηρήθηκε στην Ελλάδα η εμφάνιση προσφυγικών ρευμάτων, προερχόμενων από την Οθωμανική αυτοκρατορία, ενώ κατά τον 20^ο αιώνα σημειώθηκε άφιξη σημαντικού αριθμού προσφύγων, λόγω πολεμικών συγκρούσεων των Βαλκανικών χωρών. Αποκορύφωμα του προσφυγικού ζητήματος της εποχής αποτέλεσε η Μικρασιατική καταστροφή, προκαλώντας το μεγαλύτερο ,ως τότε, κύμα ομαδικών μεταναστεύσεων προς τη χώρα. Μέσα από τις μετακινήσεις αυτές ο δημογραφικός χάρτης αναδιαμορφώθηκε και ζητήθηκαν λύσεις, για την ομαλή ένταξη των ανθρώπων αυτών στην Ελληνική αγορά εργασίας.

Σταδιακά, από χώρα μετανάστευσης μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών, μέσα από μία εξελικτική διαδικασία στο τέλος της δεκαετίας του '80, και ιδιαίτερα προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Εκροές και εισροές μεταναστών προς την Ελλάδα, ανέδειξαν την αδυναμία της να ανταπεξέλθει, στερούμενη των απαραίτητων πολιτικών αντιμετώπισης των δεδομένων αυτών κρίσεων.

Με ποσοστά ανεργίας υψηλά και βιώνοντας την οικονομική ύφεση, οι μεταναστευτικές ροές ουσιαστικά αιφνιδίασαν το Ελληνικό κράτος και ανέδειξαν τις αδυναμίες του συστήματος, καθώς και την αναγκαιότητα ενός άρτιου θεσμικού πλαισίου (Ρομπόλης, 2011).

Ως μία εκ των Ευρωπαϊκών χωρών, πέρασμα για χιλιάδες πρόσφυγες, ιδιαίτερα μετά το 2015, γίναμε μάρτυρες μεγάλων μετακινήσεων με δύσκολες συνθήκες για τους ίδιους αλλά και για τα κράτη και τις οικονομίες τους. Δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις μέσα από συγκυριακές κοινωνικές καταστάσεις και ο ευρωπαϊκός νότος δέχθηκε έναν αρκετά υψηλό αριθμό μεταναστών και προσφύγων. Οι εμφύλιες, εθνικές ένοπλες συγκρούσεις , η πολιτική αστάθεια και η ουσιαστική απουσία του κράτους δικαίου στις χώρες καταγωγής των ανθρώπων, δημιούργησαν προσφυγο-μεταναστευτικές ροές, κυρίως από την Ασία και τη Συρία. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής, μέσα σε ένα δύσκολο οικονομικό κλίμα για τον γηγενή πληθυσμό, προσέφερε φιλοξενία σε εκείνους που την αποζητούσαν (Τσίγκανου κ.ά., 2020).

Η χρονική περίοδος 2015-2016, αποτέλεσε σταθμό στην ελληνική μεταναστευτική ιστορία, με μαζική εισροή ανθρώπων, κυρίως αιτούντων άσυλο στα ελληνικά νησιά μέσω Τουρκίας. Ως απόρροια, συνδυαστικά με τη συνεχή οικονομική ύφεση που διένυε, ο κρατικός μηχανισμός βρέθηκε στα ανώτατα όρια ανταπόκρισης, με ότι αυτό συνεπάγεται για τις εύθραυστες ισορροπίες, εντός του ελληνικού αλλά και ευρωπαϊκού χώρου. Το ελληνικό κράτος λοιπόν, αποτελεί πλέον ένα γεωγραφικό μονοπάτι, μέσω του οποίου 950.000 άνθρωποι χτυπούν την πόρτα της Ευρώπης, αιτούμενοι την ασφάλεια, την φιλοξενία και μία ασφαλή θέση εργασίας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής Ε.Ε.) προσπαθεί να κατανοήσει το φαινόμενο ώστε να ανταποκριθεί στην έκτακτη αυτή ανάγκη. Ακολουθεί η πολιτική απόφαση της Βόρειας Μακεδονίας το 2016 να σφραγίσει τα σύνορά της, κι έτσι παγιδεύεται στον ελληνικό χώρο ένας αριθμός 65.000 περίπου ατόμων. Το ζήτημα απόδοσης καθεστώτος διεθνούς προστασίας, καθώς και η ένταξη στην αγορά εργασίας όσων έχουν αναγνωριστεί, αποτελεί πρόκληση για το ελληνικό κράτος (Kapsalis κ.ά., 2021).

Στις 18 Μαρτίου 2016, συνάπτεται κοινή συμφωνία από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και τη Τουρκία, με στόχο τη διακοπή ροών παράτυπης μετανάστευσης στην Ευρώπη μέσω Τουρκίας. Αναφέρεται ότι, όλοι οι μετανάστες, αιτούντες άσυλο, προερχόμενοι της Τουρκίας προς τα ελληνικά νησιά, θα έπρεπε να επιστρέφονται στην Τουρκία, η οποία κρίνεται ασφαλής τρίτη χώρα. Επίσης, οι νέοι παράτυποι μετανάστες που περνούν από την Τουρκία στα ελληνικά νησιά, από τις 18 Μαρτίου 2016 θα επιστρέφουν στην Τουρκία και για κάθε επιστροφή Σύριου από τα Ελληνικά νησιά, ένας άλλος θα επανεγκαθίσταται στην ΕΕ.

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, το έτος 2017 είχαμε 36.000 περίπου αφίξεις και 50.000 για το έτος 2018. Το έτος 2019 οι αφίξεις άρχισαν να αυξάνονται ξανά φτάνοντας σχεδόν τους 75.000, για να υποχωρήσουν στις 15.000 αφίξεις το 2020 και τέλος τις 8.526 μέχρι τις 19 Δεκεμβρίου του 2021 (UNHCR 2021), χρονικό διάστημα που γράφεται η εργασία. Διαπιστώνουμε λοιπόν πως αν και υπήρξε σημαντική μείωση των προσφυγο-μεταναστευτικών ροών, δεν μπορούμε να κάνουμε ακόμα λόγο για εξάλειψη του φαινομένου.

Ομοίως στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, διαπιστώνουμε ότι οι Σύριοι την περίοδο από το 2013 μέχρι το 2019 υπέβαλλαν τις περισσότερες αιτήσεις ασύλου στην Ελλάδα (<https://migration.gov.gr/>), κατέχοντας συγκριτικά με

άλλες εθνικότητες, το υψηλότερο ποσοστό αναγνώρισης ως δικαιούχοι διεθνούς προστασίας (Τσίγκανου κ.ά., 2020).

Το ζήτημα των προσφύγων και η ένταξη στην αγορά εργασίας, αποτελεί ένα διαχρονικό ζήτημα που τόσο η επιστημονική κοινότητα καλείται να μελετήσει, όσο και η εκάστοτε πολιτική σκηνή πρέπει να διαχειριστεί. Λαμβάνοντας υπ' όψη την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία διαπιστώνουμε το ενδιαφέρον της ακαδημαϊκής κοινότητας πάνω στο ζήτημα που αφορά την σύνδεση του προσφυγο-μεταναστευτικού φαινομένου και της αγοράς εργασίας. Επιπροσθέτως, παρόλο που η οικονομική ένταξη των μεταναστών στις χώρες υποδοχής φαίνεται να έχει απασχολήσει έναν σημαντικό αριθμό ερευνητών, οι μελέτες που αφορούν συγκεκριμένα την οικονομική ενσωμάτωση των προσφύγων είναι περιορισμένες (Bevelander, P., 2020).

Η απασχόληση και οικονομική ένταξη των προσφύγων στις χώρες υποδοχής είναι μια σύνθετη και αμφίδρομη διαδικασία, απαιτεί την υποστήριξη του κράτους αλλά και την θέληση, από την πλευρά των προσφύγων, να καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την προσαρμογή τους. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή παρεμποδίζεται από βασικές ελλείψεις σχετικές με την γλωσσική επάρκεια, την εργασιακή εμπειρία και κατοχή απαραίτητων πιστοποιητικών και εγγράφων, ενώ η επιβαρυνμένη ψυχολογία των προσφύγων, λόγω των καταστάσεων που βίωσαν, δρα εξίσου ανασταλτικά στην προσπάθεια για εύρεση εργασίας. Εμπόδια που συναντά κανείς αναζητώντας εργασία φαίνεται να μην εκλείπουν, όπως οι χρονοβόρες διαδικασίες εξέτασης των αιτήσεων ασύλου από πλευράς Ελληνικού κράτους και η μεγάλη αναμονή της απόφασης.

Σκοπός μας στην παρούσα εργασία είναι να ακούσουμε τους πρόσφυγες, να μάθουμε τις αντιλήψεις τους, να αφουγκραστούμε την προσπάθεια που καταβάλλεται από πλευράς τους, ώστε να ενταχθούν ομαλά στην αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα θα ερευνήσουμε πώς αυτή γίνεται αντιληπτή στο πλαίσιο της ελληνικής πραγματικότητας, τον τρόπο που την βιώνουν και την κατανοούν, αναδεικνύοντας συγχρόνως τους προβληματισμούς, τις προσδοκίες, καθώς και τους παράγοντες που επηρεάζουν την λήψη των αποφάσεων τους. Η συλλογή και αξιοποίηση των πληροφοριών, αποσκοπεί στην ανάδειξη και ενίσχυση των πραγματικών αναγκών των προσφύγων στην προσπάθεια της ένταξης στην αγορά εργασίας αλλά και την ενσωμάτωση τους στην ελληνική κοινωνία. Η εργασία ολοκληρώνεται με την εξαγωγή συμπερασμάτων αλλά και προτάσεων.

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1.1 Όροι και έννοιες

Πρόσφυγας «[...] σύμφωνα με την Σύμβαση της Γενεύης ορίζεται ένα άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας προέλευσής του ή του τόπου κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και εξαιτίας αυτού του φόβου δίωξης αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής της χώρας ή την επιστροφή σ' αυτήν» (άρθρο 1Α Νο 2) (Σύμβαση της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων, 1951). Υιοθετήθηκε στις 28 Ιουλίου του 1951 στη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών. Έχει κυρωθεί από 146 χώρες μέχρι σήμερα ενώ αποτελεί την σπουδαιότερη Διεθνή Σύμβαση σχετικά με την προστασία των προσφύγων. Συμπληρώνεται το 1967 με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης το οποίο αφαιρεί γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς που έθετε αρχικά η Σύμβαση (Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020).

Μετανάστης, σύμφωνα με το γλωσσάριο του ΔΟΜ, «μετανάστης είναι το πρόσωπο που εγκαταλείπει οικειοθελώς τη χώρα του με σκοπό να εγκατασταθεί αλλού». Υπάρχουν διάφορες κατηγορίες μεταναστών. Για παράδειγμα, «εάν αυτός ωθείται αποκλειστικά από οικονομικά κίνητρα, τότε θεωρείται οικονομικός μετανάστης» (ΔΟΜ, 2009).

Αλλοδαπός, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν 3386/2005 και το αντίστοιχο του Μεταναστευτικού Κώδικα Ν 4251/2014, είναι το φυσικό πρόσωπο που δεν έχει ελληνική ιθαγένεια ή ιθαγένεια.

Ανιθαγενής, είναι το φυσικό πρόσωπο που πληρεί τις προϋποθέσεις της Σύμβασης της Νέας Υόρκης του 1954 περί του καθεστώτος των ανιθαγενών, η οποία έχει κυρωθεί με το Ν 139/1975 (ΦΕΚ 176 Α'). Είναι το πρόσωπο που στερείται ιθαγενείας, άρα δεν είναι πολίτης κάποιου κράτους.

Αιτών άσυλο, θεωρείται ο αλλοδαπός ο οποίος εισέρχεται σε ελληνικό έδαφος κατ' εφαρμογή της Σύμβασης του Δουβλίνου του 1990 (Ν 1996/1991).

Δικαιούχος διεθνούς προστασίας, είναι ο αλλοδαπός ή ανιθαγενής στον οποίο έχει χορηγηθεί καθεστώς πρόσφυγα ή επικουρικής προστασίας από την αρμόδια ελληνική υπηρεσία.

Δικαιούχος επικουρικής προστασίας, είναι ο αλλοδαπός ή ανιθαγενής ο οποίος δεν πληροί τις προϋποθέσεις αναγνώρισης ως πρόσφυγα, ωστόσο συντρέχουν λόγοι που αν επιστρέψει στην χώρα καταγωγής θα υποστεί σοβαρή βλάβη με την έννοια του άρθρου 15 του ΠΔ 141/2013.

Αναγκαστική μετανάστευση, σύμφωνα με το γλωσσάριο του ΔΟΜ είναι γενικός όρος, ο που χρησιμοποιείται στην περιγραφή «εξαναγκαστικής» μεταναστευτικής κίνησης λόγω φόβου, για την επιβίωση του ατόμου (ως παράδειγμα αφορά τόσο μετακινήσεις προσφύγων και εσωτερικά εκτοπισμένων προσώπων, μετακινήσεις ανθρώπων εξαιτίας φυσικών, περιβαλλοντικών, χημικών ή πυρηνικών καταστροφών, λιμών ή υλοποίησης αναπτυξιακών προγραμμάτων) (ΔΟΜ, 2009).

Ένταξη περιγράφεται ως μία ατομική ή ομαδική διαδικασία προσαρμογής σε μία νέα πραγματικότητα των μεταναστών και προσφύγων. Μέρος της μεταναστευτικής πολιτικής αλλά και της ευρύτερης κοινωνικής, απαιτεί στοχευμένες δράσεις ώστε ο πληθυσμός αυτός να εγκατασταθεί ομαλά στην χώρα υποδοχής. Αποτελεί μια σύνθετη εκπαιδευτική διαδικασία δύο επιπέδων, όπου στο πρώτο περιλαμβάνονται βασικά αγαθά, (λόγου χάρη υποδοχή, στέγαση, πρόσβαση στην υγεία, την εκπαίδευση, τις κοινωνικές υπηρεσίες και την ασφάλιση, επαγγελματικός επανα-προσανατολισμός, κατάρτιση και προσαρμογή σε νέες επαγγελματικές συνθήκες και απαιτήσεις) και στο δεύτερο η σταδιακή εξοικείωση με στάσεις, συμπεριφορές και ανταλλαγές με τους πολίτες της χώρας υποδοχής, αγγίζοντας έτσι τα προχωρημένα στάδια κοινωνικής ενσωμάτωσης (ΥΜΕΠΟ, 2019).

Η Κοινωνική Ενσωμάτωση, δεν υφίσταται γενικά και αόριστα, ούτε έχει το ίδιο περιεχόμενο σε κάθε εποχή και για κάθε εθνική κοινωνία. Συνιστά ένα προϊόν πολιτικής ερμηνείας και κοινωνικής διαπραγμάτευσης, ανάλογα με την πολιτική και οικονομική συγκυρία αλλά και τις ιδιαιτερότητες και τις ευαισθησίες της εκάστοτε κοινωνίας (Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020). Αξιο αναφοράς το γεγονός ότι, οι έννοιες ενσωμάτωση και ένταξη, παρά το γεγονός ότι πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημες, παρουσιάζουν αρκετές διαφορές. Η διαδικασία της ένταξης ενός ατόμου στην κοινωνία λαμβάνει ποικίλες μορφές, και επιτελείται, κατά κύριο λόγο, μέσα από

μηχανισμούς κοινωνικοποίησης, με βάση την εργασία, την οικογένεια και το σχολείο. Η κοινωνία από την άλλη, δημιουργεί μέλη σύμφωνα με τους όρους, τις αρχές και την εθνική ιδεολογία που την συγκρότησαν. Ιδιομορφία του προσφυγικού πληθυσμού αποτελεί το γεγονός ότι οι πρόσφυγες όντας ήδη κοινωνικοποιημένοι από την χώρα τους, διαφοροποιούνται σημαντικά από τους ήδη κοινωνικοποιημένους γηγενείς. Ως αποτέλεσμα, καλούνται να προσαρμόσουν τις συνήθειες και τις αξίες, υιοθετώντας συχνά και εκείνες της χώρας υποδοχής, ώστε να ενσωματωθούν ομαλά σε αυτή (Παπαδοπούλου, 2011).

Αγορά εργασίας

Όρος που περιγράφει το πώς επιδρά η προσφορά με την ζήτηση εργασίας σε κάποιους ή σε όλους τους τομείς απασχόλησης, χρησιμοποιείται δε μεταφορικά. Λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική θεωρία, αγορά είναι ο θεσμός που δίνει την δυνατότητα σε πωλητές και πιθανούς αγοραστές να πραγματοποιήσουν μεταβίβαση ενός αγαθού με όρους που συμφέρουν και τις δύο πλευρές και σύμφωνα με την τιμή που διαμορφώνεται. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται επίσης, με μια σχετική διεύρυνση, από τους οικονομολόγους, τόσο ώστε να καταδείξουν την επίδραση της ζήτησης και της προσφοράς του εργατικού δυναμικού στην απασχόληση, όσο και για να περιγράψουν ένα φάσμα διαδικασιών μεταξύ εργοδοτών και εργοδοτούμενων (Γεωργιάδης, 2014).

Σχετικές θεωρίες αποτελούν η Νεοκλασική, η Ριζοσπαστική και η θεωρία κατατμημένων αγορών. Καταρχάς, στην Νεοκλασική, αυτοί που συναλλάσσονται στην αγορά, λειτουργούν με γνώμονα το μεγαλύτερο από πλευράς τους όφελος κατά τρόπο ώστε να αποφευχθούν καταστάσεις ανισορροπίας. Τυχόν κατάτμηση της αγοράς πιθανόν να οφείλεται στην προσπάθεια εκμετάλλευσης των οικονομιών κλίμακας, στην τεχνολογική ειδίκευση των επιχειρήσεων και στην ανάλογη θεσμική λειτουργία. Από την άλλη πλευρά, στην Ριζοσπαστική, συναντάμε μια άμεση σχέση μεταξύ της ταξικής κοινωνικής διάρθρωσης και της αγοράς εργασίας, κατά τρόπο που, τυχόν κατάτμηση της αγοράς εργασίας διαιρεί την εργατική τάξη, δημιουργεί εργάτες περιθωρίου και πυρήνα και ευνοεί πρακτικές τύπου υπεργολαβίας. Τέλος, στην θεωρία κατατμημένων αγορών, η αγορά εργασίας δομείται από την ιστορική εξέλιξη της οικονομίας, τις προτιμήσεις εξωτερικών αγορών και την συμπεριφορά των θεσμών. Κατάτμηση της εργασίας επίσης παρουσιάζεται λόγω μισθολογικών ανισορροπιών του εργατικού δυναμικού (Πετρινιώτη, 1989).

Διερεύνηση των αντιλήψεων

Η διερεύνηση των αντιλήψεων των αναγνωρισμένων προσφύγων αποσκοπεί στην προσέγγιση της προσπάθειας που καταβάλλεται από πλευράς τους, ώστε να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Αναλυτικότερα, επικεντρώνεται στο πώς αυτή γίνεται αντιληπτή στο πλαίσιο της Ελληνικής πραγματικότητας, στον τρόπο που την βιώνει και την κατανοεί αυτή η κατηγορία προσφυγών, στην ανάδειξη προβληματισμών, προσδοκιών και παραγόντων που επηρεάζουν την λήψη αποφάσεων. Σκοπός της διερεύνησης είναι η συλλογή και αξιοποίηση των πληροφοριών, για την ανάδειξη και ενίσχυση των πραγματικών αναγκών των προσφύγων στην προσπάθεια που καταβάλουν για την ενσωμάτωση στην κοινωνία αλλά και την ένταξη τους στην αγορά εργασίας.

1.2 Οικονομικές θεωρίες για την μετανάστευση

Το μεταναστευτικό – προσφυγικό ζήτημα έχει απασχολήσει αρκετά την επιστημονική κοινότητα, η οποία έχει ως στόχο να κατανοήσει το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο το φαινόμενο σχηματίζεται και μεταβάλλεται. Μετακινήσεις ανθρώπων εθελούσιες (για εύρεση μιας καλύτερης ζωής) ή αναγκαστικές (γιατί κινδυνεύει η ζωή τους) συνθέτουν ένα σύνολο μεταναστεύσεων, οι διαστάσεις του οποίου διερευνώνται και αξιολογούνται.

Υπάρχουν αρκετές οικονομικές θεωρίες που περιγράφουν την μετανάστευση στην σύγχρονη βιβλιογραφία. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρονται στην εσωτερική μετανάστευση, ανάμεσα σε περιοχές μίας χώρας και την διεθνή, που συμβαίνει μεταξύ χωρών. Οι θεωρίες αυτές δεν ανταγωνίζονται η μία την άλλη, αλλά διαφοροποιούνται ως προς το ποιος είναι ο φορέας των αποφάσεων και ποιο είναι το περιβάλλον στο οποίο πραγματοποιείται η μετανάστευση. Κοινό τους στοιχείο αποτελεί η απόφαση στη προσπάθεια των ανθρώπων να βελτιώσουν την οικονομική τους θέση (Λιανός & Καβουνίδα, 2012).

Οι προσφυγικοί πληθυσμοί μεταβαίνουν στην πλησιέστερη ασφαλή χώρα αιτούμενοι άσυλο, καθώς ωθούνται σε εξαναγκαστική μετακίνηση λόγω φόβου για την επιβίωσή τους. Την διαδικασία υποβολής αίτησης ασύλου και εξέτασης, ακολουθεί η επίδοση της απόφασης και των απαραίτητων εγγράφων. Αυτό αποτελεί ουσιαστικά το επόμενο

στάδιο, αυτό της ώριμης σκέψης, χωρίς την αίσθηση άμεσου κινδύνου. Κατά το στάδιο αυτό, πραγματοποιείται η επιλογή της χώρας εκείνης που τους ελκύει για να συνεχίσουν την ζωή τους, χωρίς να αποκλείεται βέβαια και η πιθανότητα μιας περαιτέρω μετακίνησης.

Η νεοκλασική θεωρία

Η θεωρία αυτή εστίασε αρχικά μακροοικονομικά στον ρόλο της αγοράς εργασίας κατά τις μεταναστευτικές κινήσεις. Αναφέρει ότι οι διαφορές στον παγκόσμιο χάρτη ανάμεσα στην ζήτηση αλλά και προσφορά εργασίας είναι η αφορμή διεθνών μετακινήσεων. Χώρες που διαθέτουν υψηλό εργατικό δυναμικό σε σχέση με τα επενδυτικά κεφάλαια εμφανίζουν μία μισθολογική ανισορροπία, ενώ αντίθετα η έλλειψη ισορροπίας στους μισθούς εμφανίζεται και στις χώρες που διαθέτουν επενδυτικά κεφάλαια αλλά έχουν χαμηλή προσφορά εργασίας. Αποτέλεσμα των μισθολογικών διαφορών είναι η διεθνής μετανάστευση, αφού οι άνθρωποι αναζητούν εργασία από ένα κράτος που προσφέρει χαμηλούς μισθούς σε ένα κράτος με υψηλότερους. Στη χώρα προέλευσης το εργατικό δυναμικό μειώνεται αλλά έχουμε αύξηση των μισθών, ενώ αντίστοιχα στην χώρα εγκατάστασης έχουμε αύξηση του εργατικού δυναμικού με μείωση στους μισθούς (Τριανταφυλλίδου, 2010).

Οι εργάτες, με την μετακίνησή τους αυτή ουσιαστικά αντιδρούν με οικονομικά ορθολογικά κριτήρια τόσο στις μισθολογικές διαφορές όσο και στην ανεργία. Η μετακίνηση προϋποθέτει, ωστόσο, δυνατότητα ταξιδιού χωρίς εμπόδια σε μέρη που η αγορά τους καλεί, ώστε να επικρατήσει ισορροπία μεταξύ της ζήτησης και της προσφοράς εργασίας (Μαρούκης, 2007).

Σύμφωνα με την νεοκλασική θεωρία τα άτομα προς μετακίνηση υπολογίζουν κόστη και προσδοκώμενα οφέλη ενώ αποφασίζουν με βάση την ορθή λογική. Η μετανάστευση σε μέρη με υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο προϋποθέτει από τους μετακινούμενους να επενδύσουν οι ίδιοι σε χρηματικό κεφάλαιο για τα απαραίτητα αρχικά τους έξοδα έως την εργασιακή τους αποκατάσταση (Τριανταφυλλίδου, 2010).

Η θεωρία του κόστους/οφέλους

Για την εκπόνηση μελετών που αφορούν την αξιολόγηση των επιπτώσεων της μετανάστευσης γίνεται χρήση της μεθόδου κόστους/οφέλους τόσο για τις χώρες υποδοχής αλλά και προέλευσης όσο και για τους μετανάστες ενώ επισημαίνονται οι ουσιαστικές της δυσκολίες. Προκύπτει ότι η συμμετοχή των μεταναστών στην αγορά εργασίας του κράτους υποδοχής, αυξάνει μεν το κέρδος στη κατά κεφαλή παραγωγή, ωστόσο το όφελος κατανέμεται άνισα. Παράγοντες όπως η διάρθρωση ειδικοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού ημεδαπών και μεταναστών επηρεάζουν την κατανομή οφέλους, ενώ ότι δημιουργεί όφελος δημιουργεί και κόστος. Για τις χώρες υποδοχής μεταναστών, η σωστή εργασιακή αξιοποίηση τους δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις οικονομικής ευημερίας ημεδαπών και μεταναστών, διότι οι μετανάστες απασχολούνται σε ανειδίκευτες θέσεις εργασίας, ενώ οι γηγενείς καταλαμβάνουν οι ίδιοι τις πιο ειδικευμένες θέσεις στον τριτογενή τομέα και βελτιώνουν την οικονομική και κοινωνική τους θέση (Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020).

Τα νέα οικονομικά της μετανάστευσης

Η θεωρία εστιάζει σε ένα ευρύτερο σύνολο ως παράγοντα μετανάστευσης, κι όχι μόνο στο άτομο καθαυτό. Το νοικοκυριό και η έννοια της οικογένειας, αποτελεί μία οικονομο-κοινωνική μονάδα που περιέχει όλα τα μέλη που συμβιώνουν μαζί με σκοπό την αύξηση εισοδήματος. Η μονάδα αυτή, στα πλαίσια αύξησης του εισοδήματος, μπορεί να διαφοροποιεί τον ρόλο των μελών της, μειώνοντας έτσι τον κίνδυνο της ανεργίας αλλά και της πιθανής απώλειας εισοδήματος. Ακόμα, ο σωστός καταμερισμός εργασίας των μελών μπορεί να αποτελέσει μέσο για την αντιμετώπιση οικονομικών κινδύνων.

Το εισόδημα δεν αποτελεί ένα απόλυτο μέγεθος ως εμφανιζόταν στην νεοκλασική θεωρία, αλλά ένα σχετικό. Ως σχετικό μέγεθος, η αυξομείωση εισοδήματος ορίζεται σε σχέση με την αυξομείωση και σε άλλες οικονομο-κοινωνικές μονάδες της ίδιας περιοχής, κι όχι ως μονάδα. Από την άλλη, ως σχετικό μέγεθος, το εισόδημα συνδέεται με το νοικοκυριό. Η πιθανή απώλειά του θα μπορούσε να οδηγήσει σε μία διεθνή μετακίνηση για προστασία του τελευταίου ως εναλλακτική πηγή, κι όχι για λόγους απλής αύξησης του (Τριανταφυλλίδου, 2010).

Η ύπαρξη της έννοιας του κινδύνου, ως παράγοντας που ωθεί στην μετανάστευση, είναι καθοριστική στην ανάλυση του φαινομένου διότι μπορεί να παρατηρηθεί μεταναστευτική ροή ατόμων χωρίς να υπάρχει μισθολογική διαφορά, λόγω κάποιου κινδύνου. Η θεωρία εφαρμόζεται με σκοπό την ερμηνεία της αποστολής εμβασμάτων των μεταναστών προς τις οικογένειές τους, αναφέροντας ότι τα εμβάσματα είναι μέρος μιας άτυπης συμφωνίας μεταξύ του μετανάστη και της οικογένειάς του (Λιανός & Καβουνίδη, 2012).

Η θεωρία της διττής/κατατμημένης αγοράς εργασίας

Η θεωρία αυτή εμφανίζεται περί τα τέλη του 1970, με κύριο υποστηρικτή τη τον Piore. Ο τελευταίος αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι αιτίες για τη μετανάστευση αποτελούν οι παράγοντες έλξης (pull factors) στις χώρες προορισμού και όχι οι παράγοντες ώθησης (push factors) στις χώρες καταγωγής, εννοώντας δηλαδή το επίπεδο ανεργίας και τους χαμηλούς μισθούς. Επιπλέον, όπως επισημαίνεται και από την καθηγήτρια Α. Τριανταφυλλίδου, η ανάγκη των αναπτυγμένων χωρών σε εργατικό δυναμικό προκύπτει μέσα από τέσσερα κοινωνικά χαρακτηριστικά:

α) Τον Δομικό πληθωρισμό, στον οποίο ο μισθός φανερώνει το κοινωνικό στάτους του επαγγέλματος ενός ατόμου, όχι απαραίτητα την συνθήκη προσφοράς – ζήτησης. Με την πεποίθηση ότι το γόητρο της απασχόλησης πρέπει να αντικατοπτρίζεται στην αμοιβή της εργασίας, δημιουργείται κοινωνική προσδοκία στο εργατικό δυναμικό, στην οποία όμως πιθανότατα να μη μπορέσει να ανταποκριθεί η εργοδοσία. Τυχόν επιθυμία των εργοδοτών για αύξηση μισθού σε κάποιο χαμηλό κλιμάκιο, συμπαρασύρει αναλογικά όλα τα κλιμάκια, για την διατήρηση της σχέσης γοήτρου από την αμοιβή εργασίας, ενώ σε μία αγορά με μειωμένο γηγενές εργατικό δυναμικό τυχόν επιθυμία αύξησης εργατικών μισθών κάνει την εργοδοσία να στραφεί προς την εισαγωγή εργαζομένων ώστε να καλύψει την ζήτηση.

β) Τα ζητήματα κινήτρων των εργαζομένων, που συνδέονται τόσο με την αμοιβή όσο και με το κοινωνικό τους στάτους. Οι γηγενείς εργαζόμενοι, δεν προθυμοποιούνται να εργαστούν σε θέσεις χαμηλού γοήτρου, ενώ οι μετανάστες στα πλαίσια ενίσχυσης του εισοδήματος θα αποδεχθούν οποιαδήποτε προσφερόμενη θέση, κι έτσι θα βελτιώσουν και την κοινωνική τους θέση σε σύγκριση με την χώρα προέλευσής τους.

γ)Τον οικονομικό δυισμό της αγοράς εργασίας, που αφορά οικονομικά αναπτυγμένες χώρες και εμφανίζεται ως πρωτεύουσα και δευτερεύουσα αγορά. Η πρώτη περίπτωση περιλαμβάνει τομείς με υψηλή επένδυση κεφαλαίου, με σταθερό και καλά αμειβόμενο εργατικό δυναμικό υψηλής εξειδίκευσης, ενώ, αντιθέτως, η δεύτερη περιλαμβάνει τομείς χαμηλής επένδυσης κεφαλαίου, υψηλής έντασης ανθρώπινης εργασίας, ασταθείς θέσεις και αφορά κυρίως ανειδίκευτο προσωπικό.

δ)Την δημογραφία της προσφοράς εργασίας . Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για τη συνεχή επιθυμία της εργοδοσίας για εργάτες και προσωπικό, που θα μπορούν να ανταπεξέλθουν σε δύσκολες συνθήκες, σε θέσεις χαμηλού γοήτρου με χαμηλό μισθό αποτελεί γεγονός. Κατά το παρελθόν, οι θέσεις αυτές καλύπτονταν από γυναίκες και εφήβους ενώ τα τελευταία χρόνια το μεταναστευτικό συμπληρώνει το κενό αυτό (Τριανταφυλλίδου, 2010).

Η θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων

Ο Immanuel Wallerstein, ως πατέρας της θεωρίας αυτής, εστίασε στην διερεύνηση των οικονομικών προβλημάτων των Αφρικανικών κρατών όταν ανεξαρτητοποιήθηκαν από τις παγκόσμιες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες του 1960 . Οι υποστηρικτές της θεωρίας διαπίστωσαν μια ριζική αλλαγή στις συνθήκες κατά τις οποίες τα αναπτυσσόμενα κράτη προσπαθούσαν να επιβιώσουν. Οι νέες τεχνολογίες και νέα συστήματα επηρέαζαν ουσιαστικά την εσωτερική ανάπτυξη των μικρών χωρών με αποτέλεσμα η χώρα να μην λειτουργεί πλέον ως μονάδα ανάλυσης στη μελέτη θεμάτων ανάπτυξης (Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020).

Η παγκόσμια εργασία χωρίζεται σε τρεις γεωγραφικές ζώνες: Του κέντρου, της περιφέρειας και της ημιπεριφέρειας. Την ζώνη του κέντρου απαρτίζουν κράτη των οποίων τους κόλπους δημιουργείται και ελέγχεται η νέα τεχνολογία και τα παγκόσμια επενδυτικά προϊόντα, ελέγχουν τα κράτη της περιφέρειας και τα εφοδιάζουν με πρώτες ύλες και φθηνά αγροτικά προϊόντα. Στη ζώνη της ημιπεριφέρειας τα κράτη είναι σε μια ενδιάμεση θέση ανάμεσα στα πρώτα και στα δεύτερα. Υπάρχει σχετικός έλεγχος του οικονομικού τους συστήματος, ωστόσο επηρεάζονται από τα κράτη του κέντρου και εξυπηρετούν τα συμφέροντα αυτών (Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020).

Η θεωρία των δικτύων

Σκοπός της θεωρίας αυτής είναι η ανάδειξη των αιτιών για τις οποίες το μεταναστευτικό φαινόμενο συνεχίζει να υφίσταται, κι όχι οι γενεσιουργές του αιτίες. Είναι παραδεκτό πλέον, ότι οι συνθήκες που δημιούργησαν ένα μεταναστευτικό γεγονός δεν είναι απαραίτητα οι ίδιες που το τροφοδοτούν να συνεχίσει, άλλωστε η ίδια η μετανάστευση παράγει νέα δεδομένα που προκαλούν νέες αιτίες. Τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν χρήσιμη πληροφόρηση για τον εκάστοτε τόπο προορισμού, σχετική ενημέρωση για εύρεση εργασίας, παροχής στέγης και οικονομική ενίσχυση με σκοπό τη διευκόλυνση της διαδικασίας της μετανάστευσης. (Κοσμάς, 2010). Πρόκειται για άτυπα δίκτυα που ενδέχεται να συμμετέχουν φίλοι, γνωστοί, μέλη της οικογένειας και συγγενείς (Λιανός & Καβουνίδη, 2012).

Η θεσμική θεωρία

Στην προσπάθεια κάλυψης των αναγκών των μεταναστών, δημιουργούνται εθελοντικές οργανώσεις και ιδιωτικοί θεσμοί. Η μετανάστευση, συνδυαστικά με τον περιορισμένο αριθμό θέσεων στην εργασία, οδηγεί στην ανάδυση παράνομων κυκλωμάτων και δικτύων τα οποία προωθούν μία σειρά αντίστοιχων ενεργειών, όπως για παράδειγμα την παράνομη εργασία, την έκδοση πλαστών εγγράφων και την διευκόλυνση μετακινήσεων. Στο αντίθετο άκρο, σχηματίζονται εθνικές και διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις, με σκοπό την πραγματική βοήθεια προς τους μετανάστες, είτε με παροχή συμβουλών είτε με παροχή υπηρεσιών ακολουθώντας τις νόμιμες διαδικασίες. Οι νόμιμες αλλά και παράνομες αυτές οργανώσεις, στο πέρασμα του χρόνου αποκτούν ένα θεσμοθετημένο και σταθερό πλαίσιο (Τριανταφυλλίδου, 2010).

1.3 Η προσέγγιση του προσφυγικού φαινομένου

Λαμβάνοντας υπ' όψη την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, διαπιστώνουμε το ενδιαφέρον που προσελκύει το ζήτημα της σύνδεσης του προσφυγο-μεταναστευτικού φαινομένου με την αγορά εργασίας. Μολονότι εντοπίζονται πολυάριθμες βιβλιογραφικές πηγές, όσον αφορά το ζήτημα της οικονομικής ένταξης των μεταναστών στις χώρες υποδοχής, θα μπορούσαμε να κάνουμε λόγο για ολιγάριθμες

μελέτες που αφορούν, κυρίως, την οικονομική ενσωμάτωση των προσφύγων, αλλά και για σχετικά περιορισμένη προσβασιμότητα σε στοιχεία και στατιστικά δεδομένα, για το κίνητρο της μετανάστευσης (Bevelander, P., 2020). Ένα σύνολο αποδεικτικών στοιχείων, συνθέτει μια εικόνα στην οποία οι πρόσφυγες φαίνεται να μειονεκτούν κοινωνικά και οικονομικά, σε σχέση με άλλους μετανάστες κατά την άφιξη τους. Μέσα από αυτές τις συγγραφικές προσπάθειες επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά του σύνθετου φαινομένου της μετανάστευσης, αποσκοπώντας αφενός την κατανόηση και αφετέρου την ανάδειξη λύσεων και συμπερασμάτων.

Ο ερχομός των μεταναστών και προσφύγων σε μία νέα χώρα, σηματοδοτεί και την έναρξη μιας προσπάθειας ένταξης τους στην αγορά εργασίας. Βασικές ελλείψεις όπως η ανεπαρκής γνώση της γλώσσας των νέων χωρών, η εργασιακή τους εμπειρία και τα απαιτούμενα έγγραφα διαπιστευτήρια των χωρών καταγωγής, τους καθιστούν εύάλωτους στον κίνδυνο της ανεργίας (Lens κ.ά., 2018). Πρόσφυγες και μετανάστες συναντούν ακανθώδη προβλήματα που αφορούν την πρόσβαση στην εργασία ενώ θεωρούνται ως εύάλωτες ομάδες που εισέρχονται στην αγορά εργασίας (Bimrose & McNair, 2011). Οι μετανάστες ωστόσο, σιγά σιγά βελτιώνουν το αρχικό αυτό μειονέκτημα, αναπτύσσουν δεξιότητες και με την βοήθεια των κοινωνικών δικτύων καταφέρνουν να απαλείψουν την υπάρχουσα διαφορά, σε σχέση με τους γηγενείς που επίσης αναζητούν εργασία (Boizjas, 1994). Πρόκειται για μία διαδικασία σύγκλισης που αν και επιτυγχάνεται σταδιακά τόσο κοινωνικά όσο και οικονομικά, εξαρτάται από αρκετές παραμέτρους και παρουσιάζει αρκετές μορφές (Kogan & Weißmann, 2013).

Για την απασχόληση και οικονομική ένταξη των προσφύγων στις χώρες υποδοχής, οι υπάρχουσες μελέτες διαπιστώνουν ένα χάσμα απασχόλησης/εισοδήματος, τόσο μεταξύ του γηγενούς εργατικού δυναμικού όσο και με τις άλλες ομάδες εργατών μεταναστών. Καθίσταται λοιπόν σαφές, ότι όχι μόνο η αναγκαστική αυτή μετακίνηση των προσφύγων αλλά και οι διώξεις και η βία που ενδεχομένως συνάντησαν, δημιούργησαν ένα ιδιαίτερο ψυχολογικό φορτίο, που φέρνει τους ανθρώπους αυτούς σε μία πιο δύσκολη θέση συγκριτικά με τους μετανάστες, στην προσπάθεια εύρεσης απασχόλησης αλλά και στην καταβολή ανάλογων μισθών (Fasani κ.ά., 2018).

Στην δημιουργία του χάσματος αυτού, οφείλεται η ξαφνική μετακίνηση των προσφύγων, χωρίς τον απαιτούμενο χρόνο να προετοιμαστούν, καθώς και η άφιξή τους σε μία χώρα με διαφορετική γλώσσα και ενδεχομένως κουλτούρα. Καθυστέρηση στην

προσαρμογή ισοδυναμεί με καθυστέρηση στην ένταξη της αγοράς εργασίας (Chiswick, 1999). Η κατάσταση της υγείας τους φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο διότι μέσα από την στρεσογόνα προσπάθεια που κατέβαλαν και τις τραυματικές εμπειρίες που βίωσαν, δυσχεραίνεται η άμεση ένταξη στην αγορά εργασίας (Hartog & Zorlu, 2009). Ακολούθως, και η διαμονή σε κέντρα φιλοξενίας για πρόσφυγες και μετανάστες, με ανάλογες, ακατάλληλες συνθήκες, επηρεάζουν την απασχόληση και μειώνουν την πιθανότητα εύρεσης, ιδιαίτερα όταν ο χρόνος διαμονής είναι μεγάλος (Baker κ.ά., 2014).

Οι πρόσφυγες σε σύγκριση με τους οικονομικούς μετανάστες, εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά απασχόλησης, κατά το αρχικό χρονικό διάστημα άφιξης τους στη χώρα υποδοχής και μία περαιτέρω σταδιακή βελτίωση, στο επόμενο χρονικό διάστημα. Για την ένταξη τους στην αγορά εργασίας χαρακτηριστικά όπως: η οικογενειακή κατάσταση, το φύλο, η καταγωγή, η ηλικία, η εκπαίδευση αλλά και η κατάσταση της οικογένειας που έχουν, καθώς και η κατάσταση της υγείας, αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Δημιουργούν ένα ατομικό προφίλ καταλληλότητας και επιλεξιμότητας από τους εργοδότες, για την κατάλληλη επιλογή θέσεων εργασίας. Ανάμεσα σε πρόσφυγες και μετανάστες εργάτες, οι πρώτοι είναι λιγότερο πιθανό να επιλεγούν. Επιπρόσθετα παρατηρείται ότι αρκετές χώρες έχουν δημιουργήσει τέτοιες πολιτικές ελέγχου, ώστε να προσελκύουν συγκεκριμένες ειδικότητες εργαζομένων για την κάλυψη συγκεκριμένων θέσεων και αναγκών (Bevelander, 2020).

Άξια αναφοράς είναι και η μελέτη του Aydemir (2011), όπου οι πρόσφυγες εμφανίζονται με επίσης χαμηλό ποσοστό απασχόλησης λόγω χαμηλών γλωσσικών δεξιοτήτων της χώρας υποδοχής (Aydemir, 2011), καθώς και των Phythian κ.ά., (2009) στην οποία ομοίως το ποσοστό απασχόλησης παρουσιάζεται χαμηλό. Οι ανισότητες των διαφόρων ομάδων μεταναστών, διαπιστώνονται στο άμεσο διάστημα άφιξης στην χώρα υποδοχής. Συμπερασματικά, η εύρεση εργασίας άμεσα μετά την άφιξη των ανθρώπων αυτών, ίσως να μην αποτελεί το βασικό μέλημα μιας και υποστηρίζονται αρχικά από το κράτος (Phythian κ.ά., 2009).

Πρόσφυγες και μετανάστες, εμφανίζουν παρόμοιες διαφορές στον βαθμό απασχόλησης, ύψους αποδοχών όπως πληροφορούμαστε και από τη μελέτη του Cortes, (2004). Ειδικότερα, διαπιστώνεται ότι σε βάθος μιας δεκαετίας πρόσφυγες και μετανάστες ξεκινούν αρχικά με μία σημαντική διαφορά στην απασχόληση και στο

ύψος αποδοχών -με υστέρηση από πλευράς προσφύγων-. Ωστόσο η διαφορά σε χρονικό ορίζοντα δέκα ετών καλύπτεται, με τους πρόσφυγες να σημειώνουν υψηλότερες αποδοχές και με μικρή βελτίωση των δεξιοτήτων τους, όπως το επίπεδο γλωσσικής επάρκειας. Αποδεικνύεται ότι, οι πρόσφυγες αποκτούν ισχυρό κίνητρο και σταδιακά επενδύουν στην μάθηση με σκοπό την ενσωμάτωση και την μόνιμη εγκατάσταση (Cortes K. E., 2004). Σημαντικός λόγος απόκτησης του κινήτρου θεωρείται η χαμηλή πιθανότητα επιστροφής στην πατρίδα τους λόγω φόβου διώξεων, καθώς και η χαμηλή επιθυμία διατήρησης κοινωνικών δεσμών με την χώρα καταγωγής (Phillimore, 2011).

Οι χρονοβόρες και παρατεταμένες διαδικασίες εξέτασης των αιτήσεων ασύλου, προκειμένου το κράτος να αποφανθεί για την χορήγηση των απαραίτητων εγγράφων, δεν ευνοούν την ένταξη στην αγορά εργασίας. Αντιθέτως λειτουργούν ανασταλτικά στην διαδικασία ένταξης στο χώρο εργασίας (Brücker κ.ά., 2019). Αυτή η αναμονή της απόφασης, λειτουργεί ως τροχοπέδη στην προσπάθεια που καταβάλλεται από πλευράς αιτούντων, εγείροντας ένα αίσθημα ανασφάλειας για το μέλλον, με άμεσο αντίκτυπο στην ψυχική τους υγεία. Με την ήδη επιβαρυσμένη ψυχολογία στην μετάβαση προς την χώρα υποδοχής να λειτουργεί αθροιστικά, η απογοήτευση και το άγχος επηρεάζουν το ποσοστό επιτυχίας στην κοινωνικο-οικονομική τους ένταξη (Baker κ.ά., 2014).

Όμοια ευρήματα παρουσιάζει και η μελέτη των Hainmueller κ.ά., (2016) κατά την οποία η αναμονή της απόφασης ασύλου, για τους πρόσφυγες –αφού υποβληθεί το αίτημα- επηρεάζει την μετέπειτα οικονομική τους ενσωμάτωση. Η ψυχολογική αποθάρρυνση, ο περιορισμός στην ανάπτυξη δεξιοτήτων μειώνουν σημαντικά το ποσοστό ένταξης στην απασχόληση (Hainmueller κ.ά., 2016). Αντίθετα, οι σύντομες διαδικασίες ασύλου και η έγκαιρη υποστήριξη σε θέματα υγείας, μπορούν να δημιουργήσουν ευμενέστερες συνθήκες για την ένταξη των προσφύγων στην αγορά εργασίας. Επίσης συμβάλλουν δραστικά, στην μείωση του αισθήματος αβεβαιότητας καθώς και της ανάπτυξης των δεξιοτήτων τους (Brell κ.ά., 2020).

Η ακαδημαϊκή κοινότητα μέσα από σημαντικές θα λέγαμε κοινωνικές μελέτες και διαπιστώσεις, παρατηρεί την εξέλιξη του προσφυγικού-μεταναστευτικού φαινομένου. Αναδεικνύονται οι διαστάσεις και εκδοχές σε βάθος χρόνου, ενώ αξιολογούνται οι κρατικές πολιτικές αντιμετώπισης που αφορούν την διαχείριση ροών αλλά και ενταξιακών προγραμμάτων. Η σημασία των προγραμμάτων αυτών, αποδεικνύεται με

την εύρεση των στατιστικών δεδομένων που απεικονίζουν την πραγματικότητα σε μία διαχρονική προοπτική. Έτσι, μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί όπως της Schultz-Nielsen, 2017 για την Δανία, των Bakker κ.ά., 2016 για την Ολλανδία και Sarvimäki 2017 για τη Φινλανδία, προσφέρουν στοιχεία για την απασχόληση των προσφύγων και την αγορά εργασίας σε μία προοπτική χρόνου, συγκρίνοντας τα αποτελέσματα τους με άλλες ομάδες εργαζομένων. Οι έρευνες αυτές δείχνουν, ότι μετά από την διαμονή κάποιων ετών σε μια χώρα, σταθεροποιείται ή μειώνεται η συμμετοχή των προσφύγων στην αγορά εργασίας, ενώ αυξάνονται τα ποσοστά εξάρτησης από τις κοινωνικές παροχές (Lens κ.ά., 2018).

1.4 Το προσφυγικό/μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ευρώπη

1.4.1 Ιστορική αναδρομή

Η ΕΕ δημιουργήθηκε την δεκαετία του 1950 από έξι ιδρυτικές χώρες: Ιταλία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία και Κάτω Χώρες με στόχο την σταθερότητα και το τέλος των αιματηρών συγκρούσεων. Οι έξι χώρες έγιναν είκοσι οκτώ, ενώ το ενδιαφέρον άλλων κρατών για ένταξη παραμένει αμείωτο. Πρόκειται, για μία οικονομική οντότητα με σημαντική θέση στο παγκόσμιο σύστημα και στο παγκόσμιο εμπόριο, και ταυτόχρονα για έναν χώρο με υψηλό επίπεδο ευημερίας, έκφρασης, ατομικών δικαιωμάτων και δημοκρατίας που λειτουργεί ως μαγνήτης προσφυγικών και μεταναστευτικών ρευμάτων. Στην σύγχρονη Ευρωπαϊκή ιστορία συναντούμε δύο τύπους προσφύγων: α)τους θρησκευτικούς και πολιτικούς και β) τους πρόσφυγες πολέμου (Τσεβρένης, 2016).

Οι αιτούντες διεθνούς προστασίας εγκαταλείπουν την χώρα τους λόγω διώξεων ή πιθανής πρόκλησης σοβαρής βλάβης και προσπαθούν να εισέλθουν στην ΕΕ μέσω κάποιας χώρας υποδοχής. Στη συνέχεια επιχειρούν να αιτηθούν άσυλο και με την απόκτηση άδειας διαμονής, να εργαστούν νόμιμα, ώστε να ενταχθούν είτε στην χώρα υποδοχής είτε σε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα. Οι μαζικές προσφυγικές ροές κυρίως από την Συρία το 2015 έφεραν την Ευρώπη προ των ηθικών ευθυνών της, προκάλεσαν ρωγμές στο εσωτερικό της, αλλά και έθεσαν προς συζήτηση το ζήτημα της ένταξης του πληθυσμού αυτού στην κοινωνία και την οικονομία της. Η ένταξη των προσφύγων,

γενικά ενσωματώνεται στην υπάρχουσα μεταναστευτική πολιτική για υπηκόους τρίτων χωρών, καθώς είναι ελάχιστες οι ρυθμίσεις που είναι προσαρμοσμένες ειδικά σε αυτούς (Τσεβρένης, 2016).

Κάνοντας μία μικρή ιστορική αναδρομή βλέπουμε ότι η Ευρώπη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο έγινε αποδέκτης μεγάλων μεταναστευτικών ρευμάτων από Νότο προς Βορά. Κράτη της Δυτικής αλλά και Βόρειας Ευρώπης όπως η Γερμανία, Σουηδία, Βέλγιο και η Γαλλία δέχθηκαν χιλιάδες μετανάστες από την Νότια Ευρώπη. Η μεταπολεμική περίοδος αποτέλεσε την περίοδο της ανοικοδόμησης και της βιομηχανικής ανάπτυξης, όπου ξένοι εργάτες εξυπηρέτησαν τις ανάγκες στην εγχώρια αγορά εργασίας. Η δυναμική της μετανάστευσης άλλαξε περί του 1970 - παρουσιάζοντας μείωση-λόγω της πετρελαϊκής κρίσης. Τα ποσοστά της ανεργίας, μεταβλήθηκαν ξανά την δεκαετία του 1980 -παρουσιάζοντας αύξηση- λόγω των νέων Διεθνών οικονομικών συμφωνιών και της παγκοσμιοποίησης του κεφαλαίου (Τριανταφυλλίδου, 2010).

Με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων το 1989 και της έντονης πολιτικής αστάθειας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη παρατηρήθηκαν μετακινήσεις τόσο από οικονομικούς μετανάστες όσο και από ανθρώπους που διώκονταν πολιτικά κι αναζητούσαν καταφύγιο. Ο 21^{ος} αιώνας συνοδεύεται από μία στροφή πολιτικά της Ευρώπης, όσο αφορά την προσέλκυση εργατικού δυναμικού λόγω της έντονης ανησυχίας για πιθανή έλλειψη του τελευταίου, που ωστόσο αργότερα επηρεάζεται από τις τότε τρομοκρατικές και βομβιστικές ενέργειες της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στο Διεθνές Κέντρο Εμπορίου των ΗΠΑ, το 2003 στην Μαδρίτη και το 2005 στο Λονδίνο (Τριανταφυλλίδου, 2010).

Η έλευση ενός αρκετά μεγάλου αριθμού Σύριων προσφύγων το 2015 στην πόρτα της Ε.Ε. αποτέλεσε ορόσημο για το προσφυγικό/μεταναστευτικό που συνοδεύτηκε με κατάρρευση των ευρωπαϊκών συνόρων. Η ευρωπαϊκή κοινωνία, η πολιτική αντίδραση των κρατών της Ε.Ε., η Συνθήκη Σένγκεν και οι κανόνες του Δουβλίνου δοκιμάστηκαν σε αρκετά μεγάλο βαθμό, ενώ αναδείχθηκαν οι ανεπάρκειες της εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας στην Ευρώπη (Μπαξεβάνης, 2018). Μέσα από την έντονη ανησυχία των ευρωπαίων πολιτών για τις συνέπειες στις οποίες θα οδηγήσει αυτό το φαινόμενο, η προσφυγική κρίση σύντομα μετατρέπεται σε πολιτική, καθορίζει εκλογές στα κράτη-μέλη, δημιουργεί κοινωνικές ανησυχίες και

μεγάλες διαφωνίες, σχετικά με πιθανές ευρωπαϊκές προσεγγίσεις στην επίλυση της (Zimmermann, 2016).

Η αντίδραση της ευρωπαϊκής κοινωνίας συμβαδίζει επίσης και με την προσπάθεια της κοινωνικής ενσωμάτωσης αλλά και σταδιακής συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Ωστόσο η ένταξη είναι μία αμφίδρομη προσπάθεια τόσο της κοινωνίας υποδοχής όσο και του πρόσφυγα, με πρόσβασή στην δημόσια ζωή και στα αγαθά. Η επαγγελματική κατάρτιση με εκμάθηση της γλώσσας, είναι μια διαδικασία για τις κοινωνίες υποδοχής ενδεχομένως δαπανηρή που ισοσκελίζεται όμως με το επιχείρημα της μείωσης δημογραφικού χάσματος στην προσφορά εργασίας της γερασμένης Ευρώπης (Τσεβρένης, 2016). Για μία Ευρώπη που συρρικνώνεται και γερνάει, ζητεί λύσεις, το προσφυγικό φαινόμενο θα μπορούσε να αποτελέσει μια ξεχωριστή ευκαιρία. Μία ενιαία πολιτική προσέγγιση αφομοίωσης των ανθρώπων αυτών θα την ωθούσε στη διεύρυνση του ευρωπαϊκού ονείρου και να αναπτυχθεί οικονομικά αλλά και ανταγωνιστικά (Zimmermann, 2016).

Φαίνεται λοιπόν να εμφανίζεται μια ζήτηση για εστίαση σε μέτρα που να αφορούν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, σχετικά των δεξιοτήτων και της εμπειρίας, της αλληλεπίδρασης γηγενούς και προσφυγικού πληθυσμού με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα (Τσεβρένης, 2016). Εξίσου ευεργετικά θα λειτουργούσε και η συντόμευση των διαδικασιών εξέτασης αιτήσεων ασύλου από τα κράτη μέλη, μέσω ενός ενιαίου και ομοιογενούς μηχανισμού θα λειτουργούσε ευεργετικά, με μείωση του χρόνου αναμονής και επιτάχυνση διαδικασιών εύρεσης εργασίας (Fasani, κ.ά., 2018).

Ζητείται η αξιολόγηση των πρακτικών των κρατών μελών για την ένταξη του προσφυγικού πληθυσμού στην αγορά εργασίας, καθώς οι πληροφορίες που προκύπτουν ,αν και ζωτικής σημασίας, είναι δύσκολα προσβάσιμες κι όχι αναλυτικές (Bevelander, 2020).

1.4.2 Θεσμικό πλαίσιο

Η δημιουργία μιας συνθήκης διεθνούς δικαίου σχετικά με την προστασία ανθρώπων που αδυνατούν να ζήσουν στην χώρα τους, υπήρξε με την ανάδειξη της Κοινωνίας των Εθνών, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με την Σύμβαση της Γενεύης του 1951. Σκοπός

αποτελούσε η διευθέτηση των συνεπειών του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ συγχρόνως αποσαφήνισε τον ορισμό του πρόσφυγα και τις υποχρεώσεις του στην χώρα υποδοχής. Το 1967 υπογράφεται το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης για το Καθεστώς των Προσφύγων το οποίο αφαιρεί γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς που έθετε η αρχική Σύμβαση.

Το Ευρωπαϊκό ενδιαφέρον για την μετανάστευση προκύπτει με την συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, ως ο θεμέλιος λίθος της Μεταναστευτικής Πολιτικής. Το καθεστώς του Δουβλίνου ιδρύεται με την Σύμβαση του Δουβλίνου, ως υπεγράφη στο Δουβλίνο στις 15 Ιουνίου 1990 και τίθεται σε ισχύ για την Ελλάδα το 1997. Η παραπάνω σύμβαση έθετε τα κριτήρια για τον προσδιορισμό του αρμόδιου κράτους όσον αφορά την εξέταση αίτησης ασύλου. Ακολουθεί η συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997 με την συγκρότηση του θεσμικού πυρήνα της ΕΕ ως ένωση κρατών και των πολιτών της, ενώ δημιουργείται ο Ενιαίος Χώρος Ελευθερίας, Δικαιοσύνης και Ασφάλειας με επίκεντρο τον πολίτη. Ακόμα, επιτεύχθηκε η εφαρμογή πολιτικών που αφορούν ελέγχους των συνόρων, την μετανάστευση όπως και τις διαδικασίες ασύλου. Στο συμβούλιο του Τάμπερε το 1999, είχαμε την λήψη της απόφαση για συνεργασία με τις χώρες προέλευσης των μεταναστών και η ανάπτυξη κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου (Παπαθεοδώρου, 2015).

Με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων που υιοθετήθηκε ως διακήρυξη στη σύνοδο κορυφής της Νίκαιας το Δεκέμβριο του 2000, καθιερώνεται στη νομοθεσία της ΕΕ μία σειρά σημαντικών άρθρων που αποτελούν τον Ευρωπαϊκό πυρήνα των δικαιωμάτων των αλλοδαπών. Αργότερα υπογράφεται ο Κανονισμός του Δουβλίνου II (343/2003), ο οποίος ορίζει ότι τα κριτήρια στον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο, θα εφαρμόζονται σύμφωνα με τη σειρά έκθεσής τους σε αυτόν, ανάλογα με την επικρατούσα κατάσταση, τη στιγμή που ο αιτών άσυλο κατέθεσε την αίτησή του για πρώτη φορά σε ένα κράτος μέλος.

Το Νοέμβριο του 2004, το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε το πρόγραμμα της Χάγης (2005-2010), με προτεραιότητές για την ενίσχυση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης και αργότερα, τον Δεκέμβριο του 2009, έχουμε την έγκριση του προγράμματος της Στοκχόλμης (2010-2014) που αποτελείται από μία σειρά μέτρων που προωθούν την ελευθερία, την δικαιοσύνη και ασφάλεια, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το 2013 προκύπτει ο Κανονισμός Δουβλίνου III

σχετικά με τον προσδιορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους στην εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας, που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή απάτριδες (Παπαθεοδώρου, 2015).

Στις 18 Μαρτίου 2016, συνάπτεται κοινή συμφωνία Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και Τουρκίας, που απέβλεπε στην διακοπή ροών παράτυπης μετανάστευσης στην Ευρώπη μέσω Τουρκίας. Αναφέρεται ότι όλοι οι νέοι παράτυποι μετανάστες, αιτούντες άσυλο που έφταναν από την Τουρκία στα ελληνικά νησιά, θα επιστρέφονται στην Τουρκία, η οποία θεωρούταν πλέον ασφαλής τρίτη χώρα. Επίσης, οι νέοι παράτυποι μετανάστες που περνούν στα ελληνικά νησιά από τις 18 Μαρτίου 2016 θα επιστρέφουν στην Τουρκία και για κάθε επιστροφή Σύριου από το Ελληνικά νησιά, ένας άλλος θα επανεγκαθίσταται στην ΕΕ.

Τον Νοέμβριο του 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσιάζει το σχέδιο δράσης σχετικά με την ένταξη και την ενσωμάτωση κατά την περίοδο 2021–2027. Το σχέδιο αυτό προωθεί την ένταξη όλων, με συμβολή των προσφύγων και μεταναστών στην ΕΕ, αντιμετωπίζοντας τα εμπόδια στη συμμετοχή και ένταξη των ανθρώπων με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Προτείνει στοχευμένη στήριξη η οποία λαμβάνει υπόψη ατομικά χαρακτηριστικά για τους ανθρώπους με μεταναστευτικό υπόβαθρο με δράσεις στη βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησης και αναγνώρισης των δεξιοτήτων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Βασικό αντικείμενο της Ενωσιακής πολιτικής αποτελεί, η συμβίωση μέσω της εγκατάστασης προσφύγων και μεταναστών στον οικιστικό ιστό των πόλεων, αλλά και η παροχή δυνατότητας προς τους υπηκόους τρίτων χωρών, που ζουν νόμιμα για μεγάλο διάστημα σε κράτη μέλη, να αποκτήσουν την ιθαγένεια του κράτους αυτού. Η ιθαγένεια τους κατοχυρώνει, παραχωρώντας ίδια δικαιώματα με τους ημεδαπούς, με ουσιαστική ένταξη στην Ευρωπαϊκή οικογένεια (Παπαθεοδώρου, 2015).

1.5 Πρόσφατες εξελίξεις σχετικά με το προσφυγο-μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελληνική αγορά εργασίας

1.5.1 Ιστορική αναδρομή

Την δεκαετία του 1980 παρατηρήθηκαν κάποιες μικρές ροές μεταναστών προς την Ελλάδα, συγκεκριμένα Πολωνών, Ασιατών και Αφρικανών που απασχολούνταν κυρίως σε τομείς όπως είναι η γεωργία και η κατασκευή. Η κατάρρευση όμως των σοσιαλιστικών καθεστώτων της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, προς το τέλος της δεκαετίας του 1990, σε συνδυασμό με τις κοινωνικο-πολιτικές αλλαγές στην Αλβανία, ουσιαστικά ενίσχυσε τις ροές αυτές και λειτούργησε προσθετικά στις ήδη υπάρχουσες από Βαλκανικές χώρες και περιοχές της Αφρικής, που πλήττονταν από τους πολέμους, την εξαθλίωση και την φτώχεια (Αναγνωστόπουλος, 2020).

Σημαντικό ποσοστό των αλλοδαπών διάλεξε ως προορισμό την Ελλάδα λόγω της εύκολης πρόσβασης, του χαμηλού κόστους του ταξιδιού, συγκριτικά με τον προορισμό άλλων χωρών, της επικρατούσας ευμάρειας. Ας σημειωθεί ακόμα, πως η πολιτική ανοχή του ελληνικού κράτους στην «παράνομη μετανάστευση» αποτελεί έναν ιδιαίτερα ευνοϊκό όρο για όσους επιθυμούν την αποδοχή τους από μια χώρα υποδοχής. (Καψάλης, 2018). Προς τα μέσα της δεκαετίας του 1990 υπήρξε σταθεροποίηση των μεταναστευτικών ροών, ενώ μετά το έτος 2001 μειώθηκαν αισθητά (Καψάλης, 2007).

Οι άνθρωποι αυτοί, στην προσπάθειά τους να μεταβούν σε πιο αναπτυγμένες οικονομικά χώρες, διέρχονταν του Ελληνικού κράτους και κάποιοι εξ αυτών παρέμεναν στην Ελλάδα αυξάνοντας το εργατικό δυναμικό με συμβολή στην αγροτική παραγωγή, την οικοδομή (Αναγνωστόπουλος, 2020). Κατά τις πληθυσμιακές μετακινήσεις η πλειοψηφία αυτών είναι οικονομικοί μετανάστες, δηλαδή άνθρωποι που κινούνται προς χώρες μέλη της ΕΕ, αναζητούν μία ασφαλή θέση εργασίας και σταδιακά ενσωματώνονται στο εργατικό δυναμικό της χώρας υποδοχής (Καψάλης, 2011).

Με το έτος 2015, έτος-σταθμό για την Ελλάδα, οι ροές προσφύγων και μεταναστών αυξήθηκαν, ως συνέπεια των πολεμικών γεγονότων που λάμβαναν χώρα στη Συρία. Ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων ωθήθηκε σε αναγκαστική μια αναζήτηση ασφαλούς «καταφυγίου» σε ξένες χώρες, και ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Πρόκειται για ένα κύμα ενός

εκατομμυρίου ατόμων ,σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, εκ των οποίων ο αριθμός των Σύριων να ανέρχεται στους 479.648, ως αναφέρεται στη Ετήσια Έκθεση Πολιτικής (EMN, 2015).

Η ύφεση λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης επηρέασε ουσιαστικά την Ελληνική αγορά εργασίας με επιπτώσεις τόσο στους αλλοδαπούς όσο και στους ημεδαπούς, με αύξηση της ανεργίας και σημαντική μείωση στα εισοδήματα. Μέσα σε αυτό το οικονομικό κλίμα η πλειοψηφία προσφύγων και μεταναστών απασχολήθηκε κυρίως σε κλάδους γεωργίας-αλιείας, μεταποίησης, κατασκευών, εμπορίου, ξενοδοχειακά – εστίαση και δραστηριοτήτων νοικοκυριών (Αναγνωστόπουλος, 2020).

1.5.2 Θεσμικό πλαίσιο

Η εξέλιξη των νομοθετικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα συνδέεται με τα ιστορικά και πολιτικά δρώμενα, καθώς και με την κοινωνική πραγματικότητα της μετανάστευσης (Παπαθεοδώρου, 2015). Παρακάτω παρατίθεται με χρονολογική σειρά η σχετική νομοθεσία:

Ο νόμος 4310/1929, ίσχυσε στην Ελλάδα για περισσότερο από 60 χρόνια, ουσιαστικά απαγόρευε την είσοδο στον ελλαδικό χώρο, σε οποιονδήποτε δεν είχε την απαιτούμενη άδεια εργασίας, η οποία εκδιδόταν αρχικά από το Υπουργείο Εσωτερικών και αργότερα, από το 1936, από το Υπουργείο Εργασίας (Καψάλης, 2018).

Ο νόμος 1975/1991 προσδοκούσε στην πολιτική ρύθμιση μαζικών εισροών και εγκατάστασης αλλοδαπών στην χώρα, ωστόσο εστίασε στην επιβολή αυστηρών μέτρων αστυνομικής φύσης για την αποτροπή του φαινομένου. Παράλληλα, εισάγεται η διαδικασία προέγκρισης εισόδου αλλοδαπών για εργασία, με στόχο την κάλυψη ουσιαστικών αναγκών που από Έλληνες εργαζόμενους είναι ακάλυπτες (Καψάλης, 2018).

Ακολουθεί η έκδοση Προεδρικών Διαταγμάτων 357 και 358 του 1997, καθορίζονται οι προϋποθέσεις εργασίας αλλοδαπών και νόμιμης διαμονής, μέσω ειδικής επιτροπής. Θεσπίζεται πρόγραμμα νομιμοποίησης παράτυπων οικονομικών μεταναστών με απόκτηση «λευκής κάρτας» (προσωρινή άδεια διαμονής) και «πράσινης κάρτας» (κάρτα περιορισμένης διαμονής) (Καψάλης, 2018).

Ο νόμος 2910/2001, περιέγραφε τη διαδικασία που ακολουθείται για τη χορήγηση άδειας διαμονής λόγω εργασίας ή σπουδών. Συμπεριλάμβανε, επίσης, ρυθμίσεις σχετιζόμενες με την εξαρτημένη εργασία των μεταναστευτικών εισροών, τον προγραμματισμό μέσω ΟΑΕΔ, τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς εργασίας στο τελευταίο τρίμηνο/έτος (Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020).

Ο νόμος 3386/2005, εστίασε σε θέματα νομιμότητας, δικαιωμάτων και ένταξης.

Ο νόμος 3536/2007, σκοπός του οποίου αποτέλεσε η βελτίωση και επιτάχυνση των διαδικασιών έκδοσης αδειών διαμονής. Εδώ συναντάμε δύο αλλαγές σχετικά με άδειες διαμονής: α) απαιτούμενη ποσότητα νόμιμης εργασίας β) υποχρέωση έγγραφης σύμβασης εργασίας. Επιπρόσθετα, κατέστη δυνατή η εξαγορά του 20% των κατά περίπτωση ενσήμων που απαιτούνται ετησίως για ανανέωση αδειών διαμονής (Γεωργιάδης & Πανταζής, 2020).

Ο νόμος 3907/2011, ο οποίος καθιέρωσε τη λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής νομοθεσίας περί ασύλου και υπολοίπων μορφών διεθνούς προστασίας ανιθαγενών και αλλοδαπών και συμβολή στο σχεδιασμό και τη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής ασύλου.

Κατά το έτος 2013, έχουμε την εμφάνιση της Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη, μέσω του Υπουργείου Εσωτερικών. Το πλάνο αυτό συνέθετε μια σύντομη δέσμη μέτρων που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν βοηθητικά στην υλοποίηση της βασικής στοχοθεσίας, όπως είχε προσδιοριστεί σε επίπεδο ευρωπαϊκής πολιτικής.

Ο νόμος 4251/2014 κωδικοποίησε την μεταναστευτική νομοθεσία. Απλοποίησε τις υπάρχουσες διαδικασίες στην οικογενειακή επανένωση, στην εξέταση, ανανέωση και έκδοση αδειών διαμονής, που αφορούν τους επί μακρόν διαμένοντες, και μετανάστες δεύτερης γενιάς. Τέλος επανεξέτασε τις προϋποθέσεις για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Όσον αφορά την σχετική νομοθεσία μετά το 2015 έχουμε:

Ο νόμος 4332/2015, κλειδί για την ελληνική ιθαγένεια, κυρώθηκε το 2004, με αναθεώρηση το 2010 και το 2015, ευθυγραμμίζοντας την ελληνική νομοθεσία με τις κοινοτικές οδηγίες 2011/98/ΕΕ (υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους πολίτες τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους μέλους

και το κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος μέλος) και 2014/36/ΕΕ (προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχιακή εργασία και άλλες διατάξεις).

Στη συνέχεια, ο νόμος 4375/2016, συνέβαλε στην οργάνωση και λειτουργία της Υπηρεσίας Ασύλου, της Αρχής Προσφυγών, της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Προέβλεπε, ακόμα, τις προϋποθέσεις απασχόλησης των δικαιούχων διεθνούς προστασίας και των μελών οικογένειάς, που νομίμως κατέχουν σε ισχύ άδεια διαμονής (άρθρα 68-71). Συμπληρωματικά, όριζε το πλαίσιο χορήγησης άδειας παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους (άρθρο 22), η πρόσβαση στην εξαρτημένη εργασία, την παροχή υπηρεσιών ή έργου ή την άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας, με τους ίδιους όρους που προβλέπεται και για τους ημεδαπούς.

Ο νόμος 4540/2018, με προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013, αφορά τις απαιτήσεις των αιτούντων διεθνούς προστασίας για την υποδοχή και άλλες διατάξεις.

Έτος 2018, αρχές 2019, έχουμε την εμφάνιση της Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη, μέσω του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής. Πρόκειται για μία προσπάθεια του ελληνικού κράτους να επαναπροσδιορίσει τους κεντρικούς άξονες στην μεταναστευτική πολιτική, για την ένταξη ανθρώπων με προσφυγικό και μεταναστευτικό υπόβαθρο.

Τέλος, ο νόμος 4636/2019, αποτελεί ένα σύνολο διατάξεων, το καθεστώς για την αναγνώριση των ανιθαγενών ή των πολιτών τρίτων χωρών, ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας. Περιλαμβάνει το καθεστώς των προσφύγων ή των ατόμων που δικαιούνται επικουρική προστασία, την υποδοχή των ανωτέρω αιτούντων, τη διαδικασία χορήγησης και ανάκλησης του καθεστώτος διεθνούς προστασίας καθώς και τη διαδικασία παροχής δικαστικής προστασίας.

1.5.3 Δικαίωμα στην εργασία

Η εργασία ως αναφέρεται στο άρθρο 22 του Συντάγματος, αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Ελληνικό κράτος το οποίο μεριμνά για την δημιουργία

συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών. Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από το φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας, ενώ απαγορεύεται οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας. Στην Συνθήκη της Γενεύης του 1951, το δικαίωμα στην απασχόληση αποτυπώνεται στις διατάξεις των άρθρων 17,18 και 19 όπου και διασφαλίζεται η ισότητα των προσφύγων με τους υπόλοιπους αλλοδαπούς στην άσκηση ελεύθερου επαγγέλματος ή μισθωτής εργασίας, με άρση τυχόν περιορισμών που έχουν τεθεί από τα κράτη.

Η δυνατότητα απασχόλησης των δικαιούχων διεθνούς προστασίας, με ίδιους όρους που προβλέπεται επίσης για τους ημεδαπούς, δίδεται με τον νόμο Ν. 4375/2016 (άρθρο 69) και αργότερα, στον Ν. 4636/2019 (άρθρο 27), δίδεται η δυνατότητα άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας καθώς και συμμετοχής σε επαγγελματικά προγράμματα.

Η δυνατότητα απασχόλησης για τους αιτούντες διεθνούς προστασίας προέκυπτε με τον Ν. 4375/2016 (άρθρο 71) και με τον Ν. 4540/2018 (άρθρο 15) και μάλιστα άμεσα με την υποβολή αιτήσεως τους. Ωστόσο, αυτό αλλάζει με τον Ν. 4636/2019 (άρθρο 51), το δικαίωμα εργασίας στους αιτούντες χορηγείται μεν αλλά υπόκειται σε μία εξαμηνιαία περίοδο αναστολής από την ημέρα κατάθεσης της αίτησης. Στην ουσία, πρόκειται για μία αναγκαστική ακινησία των ανθρώπων αυτών κατά την άφιξη στην χώρα υποδοχής, που ισοδυναμεί με ακόμα μία στρεσογόνα κατάσταση στην ήδη επιβαρυνόμενη τους ψυχική υγεία (Kapsalis κ.ά., 2021).

Η χρονική περίοδος αναστολής, σχετικά με την ένταξη στην αγορά εργασίας των αιτούντων άσυλο, συναντάται στο σύστημα ασύλου των κρατών της Ε.Ε. Σύμφωνα με την οδηγία 2013/33/EU της Ε.Ε. (άρθρο 15) ορίζεται το χρονικό διάστημα των εννέα μηνών από την ημέρα που υποβάλλεται η αίτηση ασύλου. Ως αποτέλεσμα αυτού, από χώρα σε χώρα η χρονική περίοδος αναστολής ποικίλει από έναν έως εννέα μήνες (European Parliament, 2021). Η Ελλάδα με την επιλογή του εξαμήνου αναστολής εργασίας, καθυστερεί την οικονομική και κοινωνική ένταξη των αιτούντων.

Η εφαρμογή μιας ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής για το άσυλο, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα πρόσβασης στη νόμιμη αγορά εργασίας, εξασφαλίζει την ίση μεταχείριση των αιτούντων άσυλο, αντίθετα θα μπορούσε να οδηγήσει στην υποβολή αίτησης για διεθνή προστασία σε ευρωπαϊκά κράτη που τα συστήματα ασύλου τους φαίνεται να είναι πιο γενναιόδωρα (European Parliament, 2021).

1.5.4 Η Ανεργία

Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση που μαστίζει τις σύγχρονες κοινωνίες, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πορεία του τομέα αγοράς εργασίας, οδηγώντας κατά συνέπεια στην έξαρση του φαινομένου της ανεργίας. Μετασχηματίζεται από χρηματοπιστωτική σε οικονομική, και από οικονομική σε κρίση απασχόλησης, καθιστώντας έτσι αρκετά δύσκολη την ένταξη των μεταναστών. Συγχρόνως, προκαλεί ένα αίσθημα αβεβαιότητας και συγχέει ακόμα περισσότερο το ζήτημα της μετανάστευσης (Ρομπόλης, 2011). Με την ανεργία σε υψηλά επίπεδα, για γηγενείς αλλά και για πρόσφυγες και μετανάστες, η ένταξη στην αγορά εργασίας φαντάζει μακρινός στόχος. Οι τελευταίοι ανήκουν στις ευάλωτες ομάδες μιας κοινωνίας, ενώ οι κοινωνικές παροχές και τα επιδόματα αποτελούν απλώς προσωρινή λύση (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2002).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1											
Ποσοστά ανεργίας κατά υπηκοότητα έτη 2008-2018											
ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
Ελληνική	18.6%	20.8%	22.7%	24.1%	26.0%	26.3%	22.9%	16.3%	11.7%	8.9%	7,4%
Ξένη	25.4%	25.7%	28.1%	29.6%	33.0%	38.6%	32.8%	18.1%	14.4%	9.9%	6,4%
Χώρας ΕΕ	22.8%	23.4%	24.1%	21.7%	28.5%	34.5%	22.9%	12.6%	12.0%	9.9%	6,4%

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού ΕΛΣΤΑΤ (β' Τρίμηνα, 2008-2018), Κανάλης, 2018.

Παρατηρώντας τα στοιχεία του Πίνακα 1 για την ανεργία, έτη 2008-2018, βλέπουμε το υψηλό ποσοστό ανεργίας των αλλοδαπών σχετικά με Έλληνες εργαζόμενους. Η ανεργία κορυφώνεται το 2013, μειώνεται σταθερά τα επόμενα έτη για όλες τις κατηγορίες, ενώ το ποσοστό των ανέργων από χώρες εκτός ΕΕ αλλάζει αυξητικά από 6,4 % το 2008 σε 38,6 % το 2013 και μένει στο 25,4 % το 2018.

Η αύξηση της ανεργίας και του εξωτερικού χρέους της Ελλάδας, κατά το 2009, συνιστούν προβλήματα τα οποία ανάγονται στα πρώτα σημάδια της διεθνούς οικονομικής κρίσης. Από το 2014 και μετά παρατηρείται μια αρχική βελτίωση, καθώς σημειώνεται μείωση τόσο της ανισότητας εισοδήματος όσο και της μακροχρόνιας ανεργίας. Με ετήσια οικονομική ανάπτυξη του 2% από το 2017 και μετά, η Ελλάδα προσπαθεί να ανακάμψει ύστερα από την οικονομική κρίση του 2012. Παρόλα αυτά, εξακολουθεί να έχει την πρώτη θέση όσον αφορά το φαινόμενο της ανεργίας, με

ποσοστά 16,6% το 2019 , με 16,5 το 2020 και 15% περίπου το 2021, αριθμοί οι οποίοι διαμορφωθήκαν συνδυαστικά με τη παρουσία των προσφύγων και των μεταναστών στη χώρα.

Η κατάσταση στην Ελλάδα είναι δύσκολη για όλους, η ανεργία σήμερα ανέρχεται στο 15%, υπογραμμίζει ο υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου, Νότης Μηταράκης σε συνέντευξή του, *«ένα μήνα αφότου αναγνωρίζεται επίσημα ένας πρόσφυγας, η κρατική στέγαση και η οικονομική βοήθεια παύουν να ισχύουν, τότε οι άνθρωποι αυτοί θα πρέπει να φροντίζουν τον εαυτό τους, όπως και οι Έλληνες πολίτες»* (Ρηγούτσου, 2021).

1.5.5 Διακρίσεις στην εργασία και εμπόδια

Η ένταξη των προσφύγων και μεταναστών στις χώρες υποδοχής είναι μια αμφίδρομη διαδικασία. Ωστόσο η διαδικασία δυσχεραίνεται, εξαιτίας των εμποδίων που συναντούν στην εξεύρεση εργασίας αλλά και λόγω των διακρίσεων που υφίστανται. Το πρόβλημα της διακριτικής μεταχείρισης μεταναστών και προσφύγων προκύπτει ερευνητικά σε όλους τις βαθμίδες της Ελληνικής κοινωνίας. Η γλώσσα καθίσταται σημαντικός παράγοντας επιλογής εργατικού δυναμικού από τους εργοδότες και η ανεπαρκής γνώση της αποτελεί σημαντικό μειονέκτημα. Από την άλλη, για την συμμετοχή των αλλοδαπών πολιτών σε προγράμματα απασχόλησης, η κυβέρνηση τονίζει ότι θα αξιολογούνται οι γνώσεις , οι δεξιότητες εργασίας και το προφίλ εκπαίδευσης (Baganos κ.ά., 2019).

Η απόδοση Αριθμού Φορολογικού Μητρώου (ΑΦΜ), είναι απαραίτητη για το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού, την απόδοση ΑΜΚΑ, την πρόσβαση στην κοινωνική πρόνοια και αγορά εργασίας. Με την απόφαση Α1270/2020 άρθρο 1, παρ. 3 και άρθρο 8 της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ), για τους μεν αιτούντες Διεθνούς προστασίας προκύπτει το ΑΦΜ αυτόματα και ηλεκτρονικά. Οι δε δικαιούχοι οφείλουν να το αιτούνται στις αρμόδιες ΔΟΥ με την γνώση της ομιλούμενης γλώσσας επικοινωνίας να είναι αναγκαία προϋπόθεση.

Επίσης στην περίπτωση απόδοσης του Αριθμού Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (εφεξής ΑΜΚΑ), ο οποίος θεωρείται υποχρεωτικός για την ένταξη στην αγορά

εργασίας καθώς και για την υγεία, οι μεν δικαιούχοι διεθνούς προστασίας δικαιούνται, οι δε αιτούντες άσυλο δεν δικαιούνται ΑΜΚΑ (Εγκύκλιος 80320/42862/Δ18.2718).

Δίδεται Προσωρινός Αριθμός Ασφάλισης και Υγειονομικής Περίθαλψης Αλλοδαπού (εφεξής ΠΑΑΥΠΑ), με την έκδοση του Δελτίου Αιτούντος Διεθνή Προστασία (ΔΑΔΠ), ο οποίος μετατρέπεται σε ΑΜΚΑ ένα μήνα από τη χορήγηση της Άδειας Διαμονής Ενιαίου Τύπου (ΚΥΑ 717/2020, Άρθρο 11). Σημειώνεται εδώ ότι, ο ΠΑΑΥΠΑ απενεργοποιείται αυτόματα όταν λήξει το ΔΑΔΠ, συνεπώς παύει και η ιατροφαρμακευτική τους περίθαλψη που παραχωρείται. (ΚΥΑ 717/2020, άρθρο 6).

Σε καιρό κρίσης και με περιορισμένες διαθέσιμες ευκαιρίες απασχόλησης, η δυνατότητα απασχόλησης για τους δικαιούχους και αιτούντες διεθνούς προστασίας επιδεινώνεται. Κατά συνέπεια, ο μικρός αριθμός ανθρώπων που καταφέρνει να βρει μια εργασία, ενδεχομένως να είναι στην ανεπίσημη οικονομία, η οποία στερεί την πρόσβαση στη ασφάλιση και τους κρατά σε συνεχή επισφάλεια και ευπάθεια (Skleparis, 2018).

Νομικά εμπόδια και απουσία ουσιαστικών αλλαγών στην νομοθεσία που αφορούν το πλαίσιο εργασίας και διαμονής των αναγνωρισμένων προσφύγων και μεταναστών, τους καθιστούν όμηρους σε ένα περιβάλλον ανασφάλειας, γεγονός που ευθύνεται για την κατάληξη τους στον χώρο της αδήλωτης εργασίας, με αρνητική επίδραση στα ασφαλιστικά ταμεία (Καψάλης, 2018).

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο ερχομός των προσφύγων στην Ελλάδα, σηματοδοτεί και την έναρξη της προσπάθειας ένταξης τους στην αγορά εργασίας. Παράγοντες όπως η επαρκής γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, η εργασιακή τους εμπειρία και τα απαιτούμενα έγγραφα διαπιστευτήρια των χωρών καταγωγής αποτελούν δυσεύρετα στοιχεία, ενώ η ψυχική τους υγεία δοκιμάζεται. Το ουσιαστικό ερώτημα που τίθεται σχετικά με την προσφυγική κρίση στην Ελλάδα, είναι αν οι πρόσφυγες τελικά, καταφέρουν να ενταχθούν στην ελληνική αγορά εργασίας.

2.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι να ακούσουμε τους πρόσφυγες, να μάθουμε τις αντιλήψεις τους, να αφουγκραστούμε την προσπάθεια που καταβάλλεται από πλευράς τους, ώστε τελικά να ενταχθούν ομαλά στην αγορά εργασίας. Πώς αυτή γίνεται αντιληπτή στο πλαίσιο της ελληνικής πραγματικότητας; Ποιος ο τρόπος που την βιώνουν και την κατανοούν; Ποιοι οι προβληματισμοί, οι προσδοκίες και οι παράγοντες που επηρεάζουν την λήψη των αποφάσεων; Η συλλογή και αξιοποίηση των πληροφοριών αποσκοπεί στην ανάδειξη και προώθηση των πραγματικών αναγκών των προσφύγων, στην προσπάθεια της ενσωμάτωσης στην ελληνική κοινωνία καθώς, και της ένταξης στην αγορά εργασίας.

2.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Σύμφωνα με την βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτουν τα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

- Η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα σήμαινε και την ανάδυση της άμεσης ανάγκης για εργασία. Από την άφιξη τους και μέχρι σήμερα, έχει αλλάξει η οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση;
- Ποια είναι τα εμπόδια που συναντούν για την ένταξη στην αγοράς εργασίας και ποια η επίδραση σε αυτούς;

- Με ποιο τρόπο βρίσκουν μια θέση απασχόλησης και ποια η αντιμετώπιση από τον εργοδότη;
- Επενδύουν οι πρόσφυγες στην ενσωμάτωση και την μόνιμη εγκατάσταση;

2.2.1 Επεξήγηση των ερευνητικών ερωτημάτων

Διερεύνηση του ερωτήματος αν η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα σήμαινε και την άμεση ανάγκη για εργασία καθώς κι αν από την άφιξη τους και μέχρι σήμερα, έχει αλλάξει η οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση.

Με βάση το ερευνητικό ερώτημα αυτό, στοχεύουμε να ερευνήσουμε αν οι πρόσφυγες με την άφιξη τους στην Ελλάδα, δεν αισθάνονται την ανάγκη για άμεση εύρεση εργασίας, εξαιτίας της υποστήριξης που τους παρέχεται ήδη από το κράτος. (Phythian κ.ά., 2009). Αν επιδρά το βεβαρημένο ψυχολογικό φορτίο στην επιθυμία για εύρεση απασχόλησης, λόγω της αναγκαστικής μετακίνησης σε συνδυασμό με τις διώξεις και την βία που ενδεχομένως συνάντησαν (Fasani κ.ά., 2018). Προχωρώντας, θα ασχοληθούμε με τη πιθανότητα οι υπάρχουσες χρονοβόρες διαδικασίες αιτήσεων ασύλου να λειτούργησαν και λειτουργούν ανασταλτικά στην προσπάθεια που καταβάλλουν για την εύρεση εργασίας (Brücker κ.ά., 2019). Τέλος, θα διερευνηθεί αν σε βάθος χρόνου από την άφιξη τους ως και σήμερα οι απολαβές των συμμετεχόντων έχουν βελτιωθεί ή έχουν παραμείνει σταθερές. Σύμφωνα με τον Cortes, (2004) σε βάθος μιας δεκαετίας, οι πρόσφυγες ,αν και ξεκινούν με χαμηλές αποδοχές, παρατηρείται να σημειώνουν μια θετική πορεία στην οικονομική τους κατάσταση(Cortes, 2004).

Διερεύνηση των εμποδίων που συναντούν οι πρόσφυγες για την ένταξη στην αγοράς εργασίας και ποια η επίδραση των σε αυτούς.

Στόχος είναι η ανάδειξη των βασικών εμποδίων που συναντούν οι πρόσφυγες για να εργαστούν. Θα πραγματευτεί το αν η επάρκεια της ελληνικής γλώσσας , η εργασιακή εμπειρία και τα απαιτούμενα έγγραφα διαπιστευτήρια των χωρών καταγωγής αποτελούν βασικές ελλείψεις, που τους καθιστούν ευάλωτους στον κίνδυνο της ανεργίας (Lens κ.ά., 2018). Επιπλέον, θα προσεγγίσουμε τις πιθανές επιπτώσεις της

στρεσογόνου προσπάθειας της προσφυγιάς και των τραυματικών εμπειριών που βίωσαν, καταρχάς στη ψυχική τους υγεία και κατά συνέπεια στη πορεία τους στο χώρο εργασίας, (Hartog & Zorlu, 2009). Τέλος ζητείται η άποψη τους για το τι απαιτείται ώστε να εισέλθουν στην ελληνική αγορά εργασίας, καθώς και ποια η αντίληψη τους σχετικά με τον βαθμό δυσκολίας στην εύρεση εργασίας από έναν πρόσφυγα και έναν οικονομικό μετανάστη και γιατί.

Διερεύνηση του τρόπου εύρεσης της/των θέσης/θέσεων απασχόλησης, καθώς η αντιμετώπιση τους από τον/τους εργοδότη/ες.

Στο ερευνητικό ερώτημα αυτό, μελετάται ο τρόπος με τον οποίο οι συμμετέχοντες βρίσκουν εργασία και κατά πόσο βοηθούν σε αυτό τα κοινωνικά δίκτυα ή οι κρατικές υπηρεσίες, όπως ο ΟΑΕΔ. Πρόκειται για άτυπα δίκτυα που ενδέχεται να συμμετέχουν φίλοι, γνωστοί, μέλη της οικογένειας και συγγενείς (Λιανός & Καβουνίδη, 2012). Παράλληλα, θα αναζητήσουμε τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εργασίας τους, καθώς και το βαθμό ικανοποίησης τους από αυτήν, τις βασικές απαιτήσεις των εργοδοτών, αλλά και αν έχουν υποστεί κάποιας μορφής διάκριση στην εργασία τους, λόγω καταγωγής, θρησκείας.

Το πρόβλημα της διακριτικής μεταχείρισης μεταναστών και προσφύγων προκύπτει ερευνητικά σε όλες τις βαθμίδες της Ελληνικής κοινωνίας. Η γλώσσα καθίσταται σημαντικός παράγοντας επιλογής εργατικού δυναμικού από τους εργοδότες και για όσους δεν την γνωρίζουν μπορεί να δυσχεράνει σημαντικά τη προσπάθειά τους για απασχόληση στον εργατικό χώρο, (Bagavos κ.ά., 2019). Δε πρέπει να λησμονούμε ακόμη, πως σε καιρό κρίσης και με περιορισμένες διαθέσιμες ευκαιρίες απασχόλησης, η δυνατότητα απασχόλησης για τους δικαιούχους και αιτούντες διεθνούς προστασίας επιδεινώνεται,. Συνεπώς όσοι λίγοι καταφέρουν να βρουν μια εργασία ενδεχομένως να είναι στην ανεπίσημη οικονομία, η οποία τους στερεί την πρόσβαση στη ασφάλιση και τους κρατά σε συνεχή επισφάλεια και ευπάθεια (Skleparis, 2018).

Διερεύνηση του ερωτήματος αν επενδύουν οι πρόσφυγες στην ενσωμάτωση και την μόνιμη εγκατάσταση στην χώρα υποδοχής, την Ελλάδα.

Με το ερευνητικό ερώτημα αυτό διερευνάται αν οι πρόσφυγες αποκτούν ισχυρό κίνητρο και σταδιακά επενδύουν στην μάθηση με σκοπό την ενσωμάτωση και την μόνιμη εγκατάσταση (Cortes K. E., 2004). Σημαντικός λόγος απόκτησης του κινήτρου θεωρείται η χαμηλή πιθανότητα επιστροφής στην πατρίδα τους λόγω φόβου διώξεων, όπως και η χαμηλή επιθυμία διατήρησης κοινωνικών δεσμών με την χώρα καταγωγής (Phillimore, 2011). Θα διερευνηθεί ουσιαστικά η επιθυμία τους να παραμείνουν στην Ελλάδα, καθώς και ποια είναι τα πιθανά μελλοντικά σχέδιά τους

2.3 Μεθοδολογία της έρευνας

Η μεθοδολογία είναι ένα εργαλείο σκέψης, που οδηγεί τον ερευνητή στην πραγματοποίηση της έρευνάς του, μέσα από επιλεγμένες μεθόδους και τεχνικές, συλλογής και ανάλυσης δεδομένων σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα που έχει θέσει (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια έρευνα πεδίου, κατά την οποία ακολουθήσαμε την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, Η έρευνα υλοποιήθηκε μέσω εννέα συνεντεύξεων που υλοποιήθηκαν με αναγνωρισμένους πρόσφυγες στην περιφέρεια Αττικής. Η ποιοτική μέθοδος επιλέχθηκε και κρίθηκε ως η κατάλληλη, σχετικά με τη συγκέντρωση δεδομένων της καθημερινότητας των ανθρώπων. Η εστίαση σε αρκετά και διαφορετικά ζητήματα, η συμμετοχική παρατήρηση, καθώς και η μελέτη των φαινομένων στο φυσικό τους περιβάλλον αποτελούν δυνατότητες της ποιοτικής έρευνας. Μέσα από την συνέντευξη επιδιώκεται η διαμόρφωση μιας ολιστικής προσέγγισης του φαινομένου που μας ενδιαφέρει.

Η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας επιτρέπει στον ερευνητή να προσεγγίσει και να κατανοήσει τα βιώματα των συμμετεχόντων, να αναπτύξει θεωρίες για τα υπό διερεύνηση φαινόμενα, όταν δεν διαθέτει την ανάλογη γνώση. Η επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο, δίνει την δυνατότητα παρατήρησης συμπεριφορών, της κατανόησης σε βάθος αλλά και της ανθρώπινης εμπειρίας. Το ερευνώμενο άτομο, συμμετέχει ενεργά στην διαδικασία, μιλά για κάποιο θέμα, θέτει εκείνο την πορεία και απαντά σύμφωνα

με την δική του οπτική. Έτσι, ο ερευνητής από την αρχή μέχρι το τέλος της ερευνητικής διαδικασίας ερμηνεύει ό,τι βλέπει, ακούει και κατανοεί. (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Ο ερευνητής οφείλει να θέτει ερωτήσεις προς τον ερευνώμενο που να τον εμπνέουν, να στηρίζουν την αναζήτησή του αλλά και να εμβαθύνουν την αυτοσυνείδησή του για αυτό και η μέθοδος έρευνας ονομάζεται και διαλογική (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Με την μέθοδο αυτή, καταγράφεται η «φωνή» του υποκειμένου ,οι εκφράσεις και χειρονομίες που όλα ως δεδομένα καταγράφονται και θα ερμηνευτούν (Eisner, 1991).

Συνολικά για τις ανάγκες της έρευνας πραγματοποιήθηκαν εννέα συνεντεύξεις σε βάθος με τη βοήθεια ημι-δομημένου ερωτηματολογίου. Τα ευρήματα της έρευνας θεωρούμε ότι είναι ενδεικτικά με το συγκεκριμένο δείγμα και ενδεχομένως δεν αντιπροσωπεύουν το σύνολο των προσφύγων της πόλης.

2.3.1 Ερευνητικό εργαλείο

Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη, η οποία έχει ως στόχο να αντλήσει σε βάθος εμπειρικά και βιοματικά δεδομένα με έναν αριθμό βασικών ερωτήσεων. Τα βασικά αυτά ερωτήματα έχουν το ρόλο ενός βηματολογίου που μας κρατάει στο θέμα αλλά και στο που ακριβώς επιθυμούμε να φτάσουμε. Επιλέγουμε ένα μονοπάτι που μπορεί να μην είναι το ίδιο κάθε φορά, ωστόσο μας δίνει την δυνατότητα επιλογής διαφορετικών δρόμων σύμφωνα πάντα με την περίπτωση . Με την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, καλούμαστε να ερμηνεύσουμε τα δεδομένα που λάβαμε ώστε να προκύψουν τα απαιτούμενα συμπεράσματα.

Ερευνητής και ερωτώμενοι, αναπτύσσουν μία επαφή που αφενός σε κάθε περίπτωση δε είναι ίδια, αφετέρου αποκτά διαφορετικές διαστάσεις σύμφωνα με την επιστημονική παράδοση και επιλογής μεθόδου του ερευνητή. Η συνέντευξη αποτελεί το κέντρο της ποιοτικής έρευνας και αφορά την άμεση επικοινωνία υποκειμένων και ερευνητή (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008).

2.4 Διαδικασία συνεντεύξεων

Η συνέντευξη αποτελεί βασικό και ευέλικτο εργαλείο της ποιοτικής μεθόδου. Είναι ο τρόπος που επιδρούν επικοινωνιακά, τα πρόσωπα που συμμετέχουν στην έρευνα, σύμφωνα πάντα με την καθοδήγηση του ερευνητή για την απαραίτητη λήψη των δεδομένων, άλλωστε ο ερευνητής έχει την υποχρέωση να θέσει τους «κανόνες του παιχνιδιού» (Cohen, Manion & Morrison, 2007).

Οι συνεντεύξεις λήφθηκαν Δεκέμβριο 2021 και τα ραντεβού έγιναν με βάση το πρόγραμμα εργασίας και τον ελεύθερο χρόνο των ερωτηθέντων και του ερευνητή. Λήφθηκαν εννέα συνεντεύξεις οι οποίες ηχογραφήθηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν. Με την μέθοδο της χιονοστιβάδας μέσω δύο γνωστών συνεργατών, που εργάζονται σε ανθρωπιστικές οργανώσεις προέκυψαν σταδιακά οι εννέα συμμετέχοντες. Στην έρευνα συμμετείχαν πέντε άνδρες και τέσσερις γυναίκες. Θεωρούμε ότι ο αριθμός αυτός είναι ικανοποιητικός προκειμένου να εξαχθούν τα ζητούμενα αποτελέσματα.

Οι έξι αρχικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε εξωτερικούς χώρους στην περιοχή της Αττικής με γλώσσα επικοινωνίας τα Ελληνικά και τα Αγγλικά, ενώ οι υπόλοιπες με την βοήθεια διαδικτυακής πλατφόρμας και διερμηνέα γλώσσας Φάρσι σε φιλικό σπίτι. Οι συμμετέχοντες συμφώνησαν στην ηχογράφηση καθώς και στην συμπλήρωση του εντύπου συναίνεσης.

Τα προσωπικά στοιχεία διατηρούνται ανώνυμα. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για την χρονική διάρκεια της συνέντευξης και συμφώνησαν να συμμετέχουν εθελοντικά στην παρούσα εργασία. Σχετικά με τον χρόνο διάρκειας των συνεντεύξεων ήταν περίπου από δεκατέσσερα έως είκοσι επτά λεπτά η κάθε μία.

2.4.1 Δειγματοληψία

Για την υλοποίηση της παρούσας εργασίας χρησιμοποιήσαμε την μέθοδο της χιονοστιβάδας, κατά την οποία τα άτομα συμφωνούν αφενός με την συμμετοχή τους και αφετέρου μας προτείνουν άλλα άτομα από το φιλικό ή επαγγελματικό τους περιβάλλον που θα μπορούσαν επίσης να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της έρευνας.

Στην έρευνα συμμετείχαν, όπως προαναφέρθηκε, πέντε άνδρες και τέσσερις γυναίκες. Πρόκειται για αναγνωρισμένους πρόσφυγες που εργάζονται και ζουν στην Ελλάδα. Τρία άτομα προερχόμενοι από το Ιράν, τέσσερα από το Αφγανιστάν, ένα από Κουρδιστάν και τέλος ένα από την Συρία. Σκοπός μας ήταν να υπάρχει μια σχετική αναλογία στο φύλο των συμμετεχόντων, καθώς και παρουσία διαφορετικών κρατών. Ο χρόνος που ζουν στην Ελλάδα σαφώς μας ενδιέφερε καθώς φροντίσαμε να υπάρχει ένα φάσμα χρόνου από τρία έως και είκοσι έξι χρόνια για την λήψη περισσότερων αποτελεσμάτων.

2.4.2 Επεξεργασία δεδομένων

Την διαδικασία λήψης των εννέα συνεντεύξεων ακολούθησε η απομαγνητοφώνηση και η μεταφορά τους σε κείμενο. Η επεξεργασία πραγματοποιήθηκε με την μέθοδο της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου.

Η μέθοδος αυτή θεωρείται εύχρηστη στην ποιοτική έρευνα και ουσιαστικά εντοπίζει τα «θέματα» που προκύπτουν μέσα από τα ερευνητικά δεδομένα τα οποία ταξινομούνται και θεματοποιούνται. Η επαναλήψεις ορισμένων ζητημάτων στα δεδομένα που λαμβάνονται αποτελούν τα «θέματα» που αναδεικνύονται από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων (Ισαρη & Πουρκός, 2015), ενώ τα ερευνητικά ερωτήματα αποτελούν τον οδηγό κατά την ανάλυση στην διαδικασία (Τσιώλης, 2018).

Στην παρούσα εργασία, συγκεντρώσαμε τα δεδομένα από τις συνεντεύξεις και τα αναγνώσαμε αρκετές φορές. Με οδηγό τα ερευνητικά ερωτήματα μας και τις επιμέρους ερωτήσεις που τα πλαισιώνουν, κατηγοριοποιήσαμε τα δεδομένα που λάβαμε. Οι θεματικές ενότητες που προέκυψαν ως πορίσματα της έρευνας, αποτελούν τα «θέματα» που αναδείχθηκαν και που προσπαθήσαμε να ερμηνευτούν ποιοτικά.

Οι θεματικές ενότητες που προέκυψαν κατόπιν επεξεργασίας και κατηγοριοποίησης είναι :

- Η επιθυμία των νεοαφιχθέντων προσφύγων στην Ελλάδα για άμεση απασχόληση.
- Η εργασία στην Ελλάδα και η επίδραση του χρόνου στην αλλαγή της οικονομικής τους κατάστασης.
- Βασικά εμπόδια και απαιτήσεις για την ένταξη των προσφύγων στην αγορά εργασίας.
- Η εύρεση εργασίας για τους πρόσφυγες καθίσταται δυσκολότερη συγκριτικά με τους μετανάστες.
- Ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων στην εύρεση εργασίας.
- Διακρίσεις στην εργασία.
- Η μάθηση της Ελληνικής γλώσσας ως κίνητρο για την ενσωμάτωση και την μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα.

2.4.3 Περιορισμοί κατά την διαδικασία

Τα προβλήματα που προέκυψαν κατά την διάρκεια της έρευνας, ήταν το γεγονός ότι οι έξι συνεντεύξεις λόγω της πανδημίας του Κορονοϊού/ Covid 19 πραγματοποιήθηκαν σε εξωτερικούς χώρους, όπως προτιμήθηκε από τους συμμετέχοντες και από τον ερευνητή. Όλες οι συνεντεύξεις υλοποιήθηκαν σαφώς με χρήση μάσκας προσώπου. Αυτό δυσκόλεψε θα έλεγα την επικοινωνία μας, η οποία διεξήχθη σε κάποιες περιπτώσεις ύστερα από παρέμβαση μεταφραστή, γεγονός που πιθανότατα καθιστά την διαδικασία πιο απρόσωπη και λιγότερο ακριβής.

2.5 Δομή του ερωτηματολογίου

Στην αρχή του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, πρόκειται για τις πρώτες εύκολες ερωτήσεις ώστε να αισθανθεί άνετα με την διαδικασία ο ερωτώμενος και να εξοικειωθεί κατόπιν με το θέμα της συνέντευξης.

Ο οδηγός συνέντευξης βασίστηκε σε τέσσερις άξονες ερωτήσεων :

Ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις, σχετικά με την επαγγελματική τους πορεία στην χώρα καταγωγής και στην Ελλάδα, όταν αφίχθηκαν, κατά την διάρκεια αναμονής της απόφασης ασύλου αλλά και σήμερα. Ζητείται να διαπιστωθεί αν οι συμμετέχοντες εργάζονταν στην χώρα τους, αν κατά την άφιξή τους στην Ελλάδα υπήρχε η επιθυμία να εργαστούν κι αν εργάζονται σήμερα. Μέσω ερωτημάτων, ζητείται κατά το χρονικό διάστημα που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, να συγκρίνουν το ύψος των απολαβών που λάμβαναν στην αρχή της επαγγελματικής τους πορείας και τώρα ώστε να διαπιστωθεί αν έχει υπάρξει βελτίωση.

Ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά, με εμπόδια που ενδεχομένως έχουν συναντήσει οι συμμετέχοντες, στην προσπάθεια να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Ποια η αντίδρασή τους και ποια η επιρροή των εμποδίων αυτών στην προσπάθεια για εύρεση εργασίας; Μέσω ερωτημάτων ζητείται η γνώμη τους, για το αν είναι ευκολότερο ή δυσκολότερο ως πρόσφυγες να βρεθεί μια δουλειά σε σχέση με τους μετανάστες, καθώς και η γνώμη τους για τις απαιτήσεις από πλευράς τους ώστε να ενταχθούν ομαλά.

Ο τρίτος άξονας αφορά τον τρόπο εύρεσης μια θέσης εργασίας και πως αυτός επιτυγχάνεται. Θέτονται ερωτήματα που σχετίζονται με την αντιμετώπιση των συμμετεχόντων από τους εργοδότες, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εργασίας που προσφέρουν και τον βαθμό ικανοποίησης. Τέλος τίθεται ερώτημα σχετικά με το αν παρατήρησαν οποιαδήποτε μορφή διάκρισης στον χώρο της εργασίας τους. Λόγου χάρη διακρίσεις που μπορεί να οφείλονται στην καταγωγή, το θρήσκευμα ή το φύλλο.

Ο τέταρτος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με το αν οι πρόσφυγες επενδύουν στην εγκατάσταση τους στην Ελλάδα και με ποιους τρόπους. Αν ουσιαστικά, επιθυμούν την παραμονή και ενσωμάτωση στην ελληνική κοινωνία και ποια θα μπορούσαν να είναι τα μελλοντικά σχέδια τους.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο, παρουσιάζουμε αρχικά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων και ακολουθεί η ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας, σύμφωνα με την σειρά των ερευνητικών ερωτημάτων που έχουμε θέσει καθώς και τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα.

3.1 Χαρακτηριστικά ερωτηθέντων

Οι συμμετέχοντες είναι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες που εργάζονται και ζουν στην Ελλάδα σε βάθος χρόνου από περίπου τρία χρόνια έως είκοσι έξι. Έξι συμμετέχοντες απασχολούνται ως διερμηνείς, γεγονός που αναδεικνύει αφενός την ανάγκη στην αγορά εργασίας και αφετέρου περιορισμένες διαθέσιμες επαγγελματικές επιλογές. Σχετικά με την χώρα καταγωγής τρία άτομα προερχόμενοι από το Ιράν, τέσσερα από το Αφγανιστάν, ένα από Κουρδιστάν και τέλος ένα από την Συρία.

1^η Συνέντευξη. Πρόκειται για άνδρα με καταγωγή από το Ιράν, σαράντα επτά ετών, άγαμος, έχει πραγματοποιήσει σπουδές στην Διοίκηση Επιχειρήσεων και είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου στο ίδιο αντικείμενο. Εργάστηκε στην χώρα του ως Διευθυντής πωλήσεων και ως εμπορικός Διευθυντής σε εμπορική εταιρεία. Στην Ελλάδα ζει οκτώ χρόνια και εργάζεται ως διερμηνέας.

2^η Συνέντευξη. Πρόκειται για γυναίκα με καταγωγή από το Κουρδιστάν, βόρεια του Ιράκ, πενήντα ετών, διαζευγμένη κι έχει δύο παιδιά που ζουν στην Ελλάδα. Έχει τελειώσει το Ινστιτούτο Καλών Τεχνών στην χώρα της και εργάστηκε ως δασκάλα για ένα χρόνο, αργότερα εγκατέλειψε την χώρα της λόγω πολεμικών συγκυριών. Στην Ελλάδα ζει είκοσι πέντε χρόνια και εργάστηκε ως εργάτρια σε εργοστάσιο, ζαχαροπλαστείο, ράπτρια και τώρα εργάζεται ως διερμηνέας.

3^η Συνέντευξη. Πρόκειται για άνδρα με καταγωγή από το Αφγανιστάν, είναι τριάντα δύο ετών, άγαμος, απόφοιτος Πανεπιστημίου στην Ψυχολογία. Εργάστηκε στην χώρα του ως συγκολλητής και πραγματοποιούσε εργασίες σε μεταλλικές πόρτες οικιών. Στην Ελλάδα ζει έξι χρόνια, διατηρεί κατάστημα καφέ και εργάζεται και σε ανθρωπιστική οργάνωση.

4^η Συνέντευξη. Πρόκειται για άνδρα με καταγωγή από το Συρία, τριάντα έξι ετών. Είναι άγαμος, έχει πραγματοποιήσει σπουδές στην Διοίκηση Επιχειρήσεων, όπως και μεταπτυχιακές σπουδές, χωρίς όμως να αποφοιτήσει. Εργάστηκε στην χώρα του ως υπάλληλος τράπεζας και υπάλληλος λογιστηρίου σε εταιρεία, με καθεστώς μερικής απασχόλησης, γιατί ταυτόχρονα σπούδαζε. Στην Ελλάδα ζει έξι χρόνια και εργάζεται στο προσφυγικό πεδίο ως ελεύθερος επαγγελματίας συνεργαζόμενος με οργανισμούς και φορείς ΜΚΟ.

5^η Συνέντευξη. Πρόκειται για άνδρα με καταγωγή από το Ιράν, σαράντα τριών ετών, έγγαμος, ο οποίος έχει πραγματοποιήσει σπουδές στην πληροφορική και τον προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών και είναι τελειόφοιτος Πανεπιστημίου στο Ιράν. Εργάστηκε στην χώρα του ως οδηγός σε ασθενοφόρο. Στην Ελλάδα ζει δέκα τέσσερα χρόνια, ήταν χρόνια άνεργος, και όσο εργαζόταν οι αμοιβές ήταν χαμηλές και χωρίς ένσημα, ασφάλεια. Τώρα εργάζεται ως διερμηνέας σε οργανισμό υγείας.

6^η Συνέντευξη. Πρόκειται για άνδρα με καταγωγή από το Αφγανιστάν, είκοσι επτά ετών, έγγαμος, με την σύζυγο σε κατάσταση εγκυμοσύνης. Αν και πραγματοποίησε σπουδές στο Πανεπιστήμιο στο Αφγανιστάν, δεν αποφοίτησε. Εργάστηκε στην χώρα του ως εργολάβος οικοδομών αλλά και κατασκευαστής. Στην Ελλάδα ζει πέντε χρόνια, και εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας παρέχοντας υπηρεσίες διερμηνείας αλλά και ως ξεναγός.

7^η Συνέντευξη. Πρόκειται για γυναίκα με καταγωγή από το Ιράν. Είναι τριάντα οκτώ ετών, παντρεμένη κι έχει δύο παιδιά που ζουν στην Ελλάδα. Έχει τελειώσει λογιστική κι έχει κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στην χώρα της. Εργάστηκε στο Ιράν ως λογίστρια αλλά και ως προπονήτρια καράτε, όμως ένα ατύχημα την σταμάτησε. Στην Ελλάδα ζει έξι χρόνια. Ως μητέρα ανήλικου τέκνου προτίμησε να εργαστεί στο σπίτι παρασκευάζοντας τουρσί και μαρμελάδες για να τα πουλήσει. Ο σύζυγος της εργάζεται σε κατάσταση με Περσικά χαλιά.

8^η Συνέντευξη. Πρόκειται για γυναίκα με καταγωγή από το Αφγανιστάν, είκοσι οκτώ ετών και άγαμη. Έχει παρακολουθήσει οκτώ χρόνια εκπαίδευση στην χώρα της κι έχει κάποιο σοβαρό πρόβλημα στην υγεία της. Στο Αφγανιστάν εργάστηκε ως ράπτρια κι εδώ στην Ελλάδα επίσης ασχολείται με την ραπτική. Ζει στην Ελλάδα περίπου τρία χρόνια.

9^η Συνέντευξη. Πρόκειται για γυναίκα με καταγωγή από το Αφγανιστάν, είναι τριάντα ετών και άγαμη. Έχει παρακολουθήσει πέντε χρόνια εκπαίδευση στην χώρα της και στο Αφγανιστάν εργάστηκε ως σεφ σε εστιατόριο. Στην Ελλάδα εργάζεται σε εστιατόριο ως βοηθός σεφ. Ζει στην Ελλάδα τρία χρόνια.

Για λόγους ανωνυμίας και ευκολίας του ερευνητή, οι συμμετέχοντες στα αποσπάσματα των συνεντεύξεων θα εμφανίζονται ως:

1ος Συνεντευξιαζόμενος	Συν 1
2η Συνεντευξιαζόμενη	Συν 2
3ος Συνεντευξιαζόμενος	Συν 3
4ος Συνεντευξιαζόμενος	Συν 4
5ος Συνεντευξιαζόμενος	Συν 5
6ος Συνεντευξιαζόμενος	Συν 6
7η Συνεντευξιαζόμενη	Συν 7
8η Συνεντευξιαζόμενη	Συν 8
9η Συνεντευξιαζόμενη	Συν 9

3.2 Η επιθυμία των νεοαφιχθέντων προσφύγων στην Ελλάδα για άμεση απασχόληση.

Στην θεματική ενότητα αυτή, όπως προκύπτει από τις ερωτήσεις που πλαισιώνουν το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, αναλύονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σχετικά με το αν εργάζονταν στην χώρα τους και αν κατά την άφιξή τους στην Ελλάδα υπήρχε η επιθυμία να εργαστούν:

« Δούλευα σε μία εμπορική εταιρεία ως Διευθυντής πωλήσεων και ως εμπορικός Διευθυντής..., Φυσικά και είχα, είχα συνηθίσει να εργάζομαι κι έτσι όταν έρχεσαι σε μία νέα χώρα πρώτα σκέφτεσαι το εισόδημα σου πως θα κερδίζεις λεφτά ώστε να επιβιώσεις... » (Συν 1)

« Ήμουνα δασκάλα, ...ναι, βεβαίως πάρα πολύ γιατί εμείς έχουμε συνηθίσει σε αυτό, θέλουμε να δουλεύουμε ειδικά στην Ελλάδα που αν δεν δουλέψεις δεν μπορείς να ζήσεις...» (Συν 2)

«Εργαζόμενοι ως συγκολλητής, έφτιαχνα πόρτες σε διαμερίσματα..., Ναι από την αρχή που ήρθα στην Ελλάδα προσπάθησα να βρω δουλειά μέσω κάποιων οργανισμών ζήτησα δουλειά και αν μπορούσαν να με βοηθήσουν...» (Συν 3)

«...δύο χρόνια δούλευα ασθενοφόρο, ήμουν οδηγός..., Ναι, εγώ έψαχνα πολλά χρόνια για δουλειά όταν έφτασα στην Ελλάδα δεν ήξερα που να πάω, πώς να βρω μια καλή δουλειά ...» (Συν 5)

«Ήμουν εργολάβος, έφτιαχνα σπίτια, έπαιρνα τα λεφτά σου, τη γη σου, τα σχέδιά σου κι έφτιαχνα το σπίτι σου, να το κλειδί σου...., Ναι όταν έφτασα βρήκα μια μεγάλη ευκαιρία για άτομα σαν εμένα. Η οικονομία στη χώρα είχε πρόβλημα και ήταν ευκαιρία για νέα άτομα να κάνουν κάτι για τους ίδιους και να ανέβουν επίπεδο ...» (Συν 6)

«Έχω τελειώσει λογιστικά κι έχω δουλέψει σε αυτό και πριν πάθω ένα κινητικό ατύχημα που είχα ήμουν και προπονήτρια καράτε....., Εκατό τις εκατό θα θέλαμε να δουλέψουμε γιατί είχαμε κι ένα παιδάκι και δεν είχαμε μάθει στην ανεργία γιατί δουλεύαμε και στο Ιράν πριν έρθουμε εδώ...» (Συν 7)

«Ράπτρια..., Ναι ήθελα να βρω δουλειά και βρήκα δουλειά....» (Συν 8)

Σε διαφορετική κατεύθυνση κινήθηκαν οι δύο ακόλουθοι συμμετέχοντες:

«...έχω κάνει δουλειές αλλά πάντα μερικής απασχόλησης...σε μία τράπεζα και στο λογιστήριο μιας εταιρείας..., Όχι έφυγα για κάποιο λόγο από την χώρα μου, δεν είχα επιλογή κι έτσι όταν ήρθα στην Ελλάδα η επιθυμία μου ήταν να ζήσω...» (Συν 4)

«...Ήμωνα σεφ και δούλεψα σε ένα εστιατόριο στο Αφγανιστάν ..., Όχι γιατί δεν είχα πάρει την απόφαση μου και ήταν πολύ δύσκολα να βρω δουλειά...» (Συν 9)

Παρατηρούμε λοιπόν ότι, όλοι οι συμμετέχοντες ήταν εργαζόμενοι στις χώρες καταγωγής, με επτά εξ αυτών να έχουν την επιθυμία να εργαστούν κατά την άφιξή τους στην Ελλάδα. Κάποιοι βρήκαν εργασία, ενώ δύο απάντησαν αρνητικά. Είναι

προφανές ότι στην παρούσα έρευνα, η άποψη σχετικά με την εύρεση εργασίας άμεσα μετά την άφιξη των ανθρώπων αυτών, που, όπως αναφέρουν οι Pphythian κ.ά., (2009) ενδεχομένως να μην αποτελεί το βασικό μέλημα, μιας και υποστηρίζονται αρχικά από το κράτος, δεν επιβεβαιώνει την βιβλιογραφία. Αντίθετα η ανάγκη για επιβίωση σε μία ξένη χώρα, αποτελεί ισχυρό κίνητρο και η εργασία βοηθά τόσο στην ανεξαρτητοποίηση του ατόμου όσο και στην βελτίωση μίας επιβαρυσμένης ψυχολογίας. Από την άλλη, ο χρόνος που απαιτείται για την εξέταση της αίτησης ασύλου φαίνεται να λειτουργεί ανασταλτικά.

Η επιθυμία για εργασία ενισχύεται με το ερώτημα που τους θέσαμε, σχετικά με το αν αναζήτησαν εργασία κατά την αναμονή τους για την απόφαση ασύλου. Σαφώς αναφερόμαστε σε διαφορετικές χρονικές περιόδους άφιξης στην Ελλάδα και με διαφορετική ισχύουσα νομοθεσία:

«Βεβαίως, αλλά νομίζω δεν επιτρεπόταν αν δεν έχεις τα απαραίτητα έγγραφα για να εργαστείς εδώ... » (Συν 3)

«Ήρθα σε πολύ κακή χρονική περίοδο που είχαν κλείσει τα σύνορα, έτσι δεν καθόμουν, μπορούσα να μιλήσω Αγγλικά καθώς μιλούσα από παιδί. Έτσι βοηθούσα εθελοντές, ως εθελοντική εργασία 24 ώρες, επτά ημέρες ... » (Συν 4)

«Την εποχή που ήρθαμε ο άντρας μου κι εγώ ψάχναμε για δουλειά κυρίως σε βιοτεχνίες και τέτοια αλλά όταν πηγαίναμε και αναζητούσαμε την δουλειά μας έλεγαν ότι και εμείς οι ίδιοι καθόμαστε, δεν είχαν δουλειά να μας δώσουνε... » (Συν 7)

«Ναι, βέβαια αναζητούσα και πριν ακόμα αναζητούσα, γιατί δεν είχα αρκετά λεφτά και δούλευα στους δρόμους, οκτώ ώρες περπατούσα στους δρόμους ... » (Συν 1)

«Ναι βέβαια, τότε τα πράγματα ήταν πιο καλύτερα σε σύγκριση με τώρα, μόλις έφτασα είχα τακτοποιήσει τα χαρτιά μου, άμεσα πήρα τα χαρτιά μου, δεν ήτανε σαν τώρα... » (Συν 2)

Ο επόμενος συμμετέχων εργάστηκε , ωστόσο:

«Δούλεβα... με λίγα λεφτά χωρίς ένσημα, μου φάγανε λεφτά μου ... »

(Συν 5)

Ενώ οι επόμενοι δεν επιθυμούσαν:

«δεν δούλεψα, περίμενα την απόφαση μόνο ... δεν ήξερα την γλώσσα, κι ακόμα δεν ξέρω την γλώσσα και γιατί είχα κάποιο σοβαρό πρόβλημα υγείας» (Συν 8)

«Όχι, γιατί η κυβέρνηση μου έδωσε επίδομα τότε, έπαιρνα λεφτά» (Συν9).

Οι απαντήσεις που δίνονται, στην πλειοψηφία, δηλώνουν επιθυμία για αναζήτηση εργασίας κατά την διάρκεια αναμονής της απόφασης ασύλου, ωστόσο παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη, αποτελούν η ισχύουσα νομοθεσία και ενδεχομένως η κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο αναφοράς του κάθε συνεντευξιαζόμενου. Σύμφωνα με τον Brücker κ.ά., (2019) οι χρονοβόρες διαδικασίες εξέτασης των αιτήσεων ασύλου, προκειμένου το κράτος να αποφανθεί για την χορήγηση των απαραίτητων εγγράφων, αναστέλλουν στην διαδικασία εύρεση εργασίας. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται και από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων που επιθυμούσαν να εργαστούν, οι οποίοι αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες λόγω ισχύουσας νομοθεσίας και απαραίτητων εγγράφων. Καθυστέρηση από πλευράς Ελληνικών αρχών συνεπάγεται καθυστέρηση στην ένταξη της αγοράς εργασίας ως αναφέρεται βιβλιογραφικά από τον Chiswick, (1999) .

Στην άρνηση επιθυμίας του ενός ατόμου εμφανίζεται ο παράγοντας της γλωσσικής επάρκειας της χώρας υποδοχής, ο οποίος και επιδρά ανασταλτικά στην προσπάθεια για εύρεση εργασίας. Ομοίως ανασταλτικά, φαίνεται να λειτούργησε και η αρχική οικονομική υποστήριξη από το Ελληνικό κράτος κατά την άφιξη του ατόμου στην Ελλάδα.

3.2.1 Η εργασία στην Ελλάδα και η επίδραση του χρόνου στην αλλαγή της οικονομικής τους κατάστασης.

Στην θεματική ενότητα αυτή όπως προκύπτει από τις ερωτήσεις που πλαισιώνουν επίσης το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αναλύονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σχετικά με το αν αυτή την στιγμή εργάζονται και αν οι απολαβές τους έχουν παραμείνει σταθερές ή έχουν αλλάξει μέσα στο χρονικό διάστημα που βρίσκονται στην Ελλάδα:

«Στην αρχή που δεν ήξερα τόσο καλά περιβάλλον και γλώσσα, αναγκάστηκα πηγα ως εργάτρια σε μια εργοστάσιο, ζαχαροπλαστείο, ραπτομηχανή, διάφορα (γελάει), ραπτική εννοώ, τώρα είμαι διερμηνέας...,...Η ζωή μου έχει καλύτερέψει μπορώ να πω προς καλύτερη τύχη » (Συν 2)

«Ναι, δουλεύω διερμηνέας..., ...Άλλαζαν, χρόνο με το χρόνο αλλάζουν και τώρα είναι καλύτερα » (Συν 1)

«Τώρα ευτυχώς εργάζομαι, βρήκα μια καλή θέση σε οργανισμό υγείας, Διερμηνέσω στα Ελληνικά και στα Φαρσί, πολλά χρόνια μάθαινα την Ελληνική γλώσσα...,... Φέτος ναι, φέτος αυξηθήκανε, βρήκα μια καλή θέση εργασίας...» (Συν 5).

«Ναι εργάζομαι, ευτυχώς έχω μία επιχείρηση κι εργάζομαι και σε έναν οργανισμό..., ... Έχουν αλλάξει, στην αρχή αν ξεκινήσεις μια δουλειά μπορεί να χάσεις λεφτά και μετά να ανέβει, είναι φυσιολογικό, τα πάντα μπορούν να αλλάξουν, τώρα καλά» (Συν 3)

Για τους επόμενους συνεντευξιαζόμενους, σε βάθος χρόνου αν κι έχουν αλλάξει οι απολαβές που λάμβαναν δεν υπάρχει κάποια σταθερότητα:

«Ναι, με διερμηνεία ασχολούμαι ως ελεύθερος επαγγελματίας..., Έχουν αλλάξει προς το θετικό και προς το αρνητικό...» (Συν 6)

«Ναι εργάζομαι στο προσφυγικό πεδίο, στο ανθρωπιστικό πεδίο με διάφορες ΜΚΟ, διάφορους οργανισμούς...,... (γελάει) βασικά είναι από τύχη ξέρεις, πόσα κερδίζεις στην ζωή όχι μόνο στην Ελλάδα, φυσικά δεν είναι σταθερά, δεν έχω πάντα δουλειά, και συνήθιζα να δουλεύω για πολύ καιρό χωρίς συμβόλαιο το οποίο είναι κάπως κακό γιατί δεν είναι κάτι

σταθερό και μπορεί να με σταματήσουν οποιαδήποτε στιγμή. Είμαι ελεύθερος επαγγελματίας, έτσι δεν υπάρχει καθόλου σταθερότητα» (Συν 4)

Οι ερωτώμενοι παρακάτω, με τριετή διαμονή στον Ελλαδικό χώρο, χωρίς να υπάρχει κάποια ουσιαστική μεταβολή στις απολαβές και με τον χρόνο που απαιτείται για την εξέταση της αίτησης ασύλου να λειτουργεί ανασταλτικά, απαντούν:

«Ναι, δουλεύω σε ένα εστιατόριο στην Αχαρνών μαζί με ένα σεφ..., ... Δεν αλλάζει τίποτα γιατί δεν παίρνω πολλά χρήματα, τα δύο χρόνια περίμενα την απόφαση και αυτόν τον τελευταίο χρόνο βρήκα δουλειά...» (Συν 9).

«Τώρα ναι εργάζομαι, είμαι ράπτρια...,...μέχρι τώρα δεν έχω πάρει ακόμα μισθό, είμαι νέα στην δουλειά ...» (Συν 8).

Σε βάθος χρόνου έξι ετών η κατάσταση θα μπορούσε να έχει γίνει και χειρότερη :

«Όπου έψαχνα για δουλειά ήτανε δύσκολα για μένα γιατί είχα μικρό παιδί , κι όταν πήγαινα σε δημόσιες υπηρεσίες για παιδικό σταθμό να κρατάνε το παιδί μου λέγανε ότι πρέπει να έχω εργασία για να μπορέσω να αφήσω το παιδάκι μου εκεί, οπότε ήτανε πολύ δύσκολα και αποφάσισα να εργαστώ στο σπίτι φτιάχνοντας τουρσιά ή μαρμελάδες και κάτι τέτοια..., Τα πράγματα είναι χειρότερα γιατί μαζί με τον μισθό του συζύγου παίρναμε και το επίδομα από το κράτος, τώρα που έχει κοπεί αυτό το επίδομα, ανέβηκε και το νοίκι λιγοστέψανε αυτά τα λεφτά...» (Συν 7).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι εμφανές, ότι για τους συμμετέχοντες στην έρευνα, υπάρχει διαφορά αντιλήψεων σχετικά με το αν έχει αλλάξει η οικονομική τους κατάσταση. Οι συμμετέχοντες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα: (Συν 1) οκτώ χρόνια, (Συν 2) είκοσι έξι χρόνια, (Συν 5) δέκα τέσσερα χρόνια και (Συν 3) έξι χρόνια δήλωσαν ότι οι απολαβές τους τώρα συγκριτικά με τις απολαβές κατά την άφιξή τους στην Ελλάδα είναι σε καλύτερο επίπεδο. Μπορούμε να μιλήσουμε δηλαδή για μια σταδιακή βελτίωση στον χρόνο, γεγονός που αποδεικνύεται εξίσου από τις βιβλιογραφικές πηγές μας. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τον Bevelander (2020), παρουσιάζουν μια σταδιακή βελτίωση μέσα στο επόμενο χρονικό διάστημα από την άφιξή τους, ενώ σύμφωνα με την μελέτη του Cortes (2004), σε ορίζοντα δεκαετίας οι

πρόσφυγες σημειώνουν υψηλότερες αποδοχές, σε συνδυασμό με ανάπτυξη δεξιοτήτων όπως γλωσσική επάρκεια της χώρας υποδοχής.

Οι συμμετέχοντες (Συν 6) και (Συν 4) με παρουσία στην Ελλάδα πέντε κι έξι χρόνια αντίστοιχα, ως ελεύθεροι επαγγελματίες ανέφεραν αλλαγή απολαβών μεν, ωστόσο με αυξομειώσεις και χωρίς κάποια σταθερότητα. Ομοίως για τις (Συν 9) και (Συν 8) με τρία χρόνια αντίστοιχα στην Ελλάδα, αναφέρθηκε ότι δεν υπήρξε κάποια μεταβολή, ενώ τέλος για την (Συν 7) οι απολαβές άλλαξαν προς το χειρότερο. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι τα πρώτα χρόνια διαμονής, χαρακτηρίζονται από μια περίοδο αναμονής για την απόκτηση εγγράφων, ενώ εξακολουθεί να υφίσταται και η αρχική δυσκολία εύρεσης θέσης εργασίας, ώστε να υπάρξει μια οικονομική σταθερότητα.

3.3 Βασικά εμπόδια και απαιτήσεις για την ένταξη των προσφύγων στην αγορά εργασίας.

Στην ενότητα αυτή, όπως προκύπτει από τις ερωτήσεις που πλαισιώνουν το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, βλέπουμε τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τα εμπόδια που συνάντησαν στην προσπάθεια να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Ποια η αντίδρασή τους και ποια η επιρροή των εμποδίων αυτών στην προσπάθειά τους για εύρεση εργασίας; Επίσης, για να ενταχθούν ομαλά στην αγορά εργασίας, ποιες θα μπορούσαν να είναι οι απαιτήσεις της;

Όταν ζητήσαμε να μας περιγράψουν κάποιο εμπόδιο ή περιστατικό που συνάντησαν κατά την προσπάθειά τους να εργαστούν και αν αυτό τους επηρέασε, μας ανέφεραν :

«Πρώτα απ' όλα μπορώ να πω ότι είναι αρκετά δύσκολο να βρεις δουλειά ως πρόσφυγας εδώ στην Ελλάδα, χρειάζεται να ξέρεις την γλώσσα για να γίνεις επαγγελματίας όποια δουλειά θέλεις να κάνεις. ...σε κάποιο βαθμό επηρεάστηκα ήταν κάτι εντελώς νέο για μένα, στο Αφγανιστάν έχουμε διαφορετικά πράγματα και η Ευρώπη είναι κάτι διαφορετικό...» (Συν 3)

«Εντάξει, πρώτο είναι η γλώσσα, πρέπει να ξέρεις την γλώσσα. Δεύτερο είναι ανάλογα, η εκμετάλλευση από τον εργοδότη, αν δεν έχεις χαρτιά σου λέει δούλευε πολλές ώρες χωρίς να πληρώνει όσο δικαιούται. Εγώ ειδικά είχα από την αρχή τα χαρτιά μου, είχα δυσκολία, μου είχανε πει εσύ αφού

έχεις χαρτιά εγώ πρέπει να πληρώσω εφορία, ΙΚΑ κλπ., αυτό ήτανε εμπόδιο για μένα. Είχα ψάξει πάρα πολλές φορές να κρατάω ας πούμε ένα παιδί, γιατί ήμουν δασκάλα και μου άρεσε αυτό το κομμάτι, να ασχολούμαι με τα παιδιά και δεν με παίρνανε γιατί είσαι έλεγκαν Κούρδισα. Δεν σε θέλουμε, θέλουμε να είναι από Ρωσία, να είναι από Βουλγαρία, η καταγωγή επηρεάζει πάρα πολύ την δουλειά. ...βέβαια με επηρέασε, βρίσκουν τι δεν έχεις για να σε εκμεταλλευτούνε όσο γίνεται...» (Συν 2)

«Πρέπει να μιλάς Ελληνικά, λέω γλώσσα είναι το πιο σημαντικό και δεν ήξερα που να πάω...» (Συν 5)

«Οι δυσκολίες για να δουλέψεις στην Ελλάδα είναι κυρίως η γλώσσα, έτσι αν θες να εργαστείς στην Ελλάδα άλλα και σε άλλες χώρες πρέπει να μιλάς την γλώσσα, το δεύτερο είναι ότι ο χώρος της εργασίας δεν είναι σταθερός, άρα ζεις σε μέρη χωρίς σταθερότητα και η ζωή σου δεν είναι σταθερή... για να δουλέψεις πρέπει να μετακινηθείς ...» (Συν 4)

«Μέχρι να πάρω την απόφαση δεν μπορώ να δουλέψω και πρέπει να μαθαίνεις καλά την γλώσσα κι αυτά είναι προβλήματα...» (Συν 9)

«Το πρώτο και κυριότερο είναι η γλώσσα, αν δεν υπάρχουνε υποδομές για να μπορεί κάποιος στην Ελλάδα να μάθει τα Ελληνικά... και δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα στην Ελλάδα να μπορώ εγώ ας πούμε να μπορώ να αφήσω το παιδί μου και να πάω να μάθω την γλώσσα, η πρώτη δυσκολία είναι αυτό...» (Συν 7)

«Επειδή δεν γνώριζα τη γλώσσα ήταν δύσκολο για να βρω δουλειά...» (Συν 8)

«Το κύριο ήταν η γλώσσα αλλά επίσης και το να έχεις νόμιμα χαρτιά, το άνοιγμα λογαριασμού στην τράπεζα δεν γνωρίζω τώρα αν έχει αλλάζει κάτι, άλλα τότε ήταν πολύ δύσκολο να ανοίξεις λογαριασμό...» (Συν 1)

«Τα έγγραφα είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο για τους πρόσφυγες, γιατί το σύστημα δεν υποστηρίζει τους πρόσφυγες. Τους αναγνωρίζει ως χωρίς εμπειρία και δεξιότητες, παρόλο που διαθέτουν. Το σύστημα δεν τους

δίνει την ευκαιρία να εργαστούν στο πεδίο που επιθυμούν, πιστεύω δεν είναι δίκαιο το σύστημα για τους πρόσφυγες σχετικά με τα έγγραφα...»
(Συν 6).

Η επαρκής γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής εμφανίζεται ως η βασική έλλειψη, κατά την άποψη των συμμετεχόντων. Η γνώση της Ελληνικής γλώσσας είναι σημαντική, καθώς σε κάθε αντίθετη περίπτωση είναι αρκετά δύσκολο να εργαστείς και να ενταχθείς στην κοινωνία. Οι αναφερθείσες αντιλήψεις υποστηρίζονται και από τον Aydemir (2011), ο οποίος υπογραμμίζει ότι οι πρόσφυγες εμφανίζονται να έχουν χαμηλό ποσοστό απασχόλησης λόγω χαμηλών γλωσσικών δεξιοτήτων της χώρας υποδοχής αλλά και την μελέτη των Phythian κ.ά., (2009) στην οποία ομοίως το ποσοστό απασχόλησης για τους πρόσφυγες παρουσιάζεται χαμηλό. Αδυναμία επικοινωνίας, ισοδυναμεί με αδυναμία εύρεσης εργασίας και ανεργία. Τέλος, γίνεται λόγος για την καταγωγή, αλλά και για τη διαδικασία απόκτησης όλων των απαραίτητων νόμιμων εγγράφων για την διαμονή σε μία χώρα, , ως λόγους παρεμπόδισης της προσπάθειας εύρεσης εργασίας.

Μέσα από τις γραφειοκρατικές διαδικασίες απόδοσης ΑΦΜ, ΑΜΚΑ, ΠΑΥΠΙΑ ή τραπεζικού λογαριασμού φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες αντιμετώπισαν εξίσου σημαντικά εμπόδια και δυσκολίες κατά την χορήγησή τους :

«σχετικά με το ΑΦΜ και το ΑΜΚΑ όταν πήγα στο γραφείο να το προμηθευτώ, οι περισσότεροι εργαζόμενοι δεν μιλούσαν Αγγλικά, ήταν μεγάλοι στην ηλικία, είναι αρκετά δύσκολο γιατί ξεκινάς να μιλάς Αγγλικά και δεν είναι κατανοητά από αυτούς, εκείνοι μιλούν Ελληνικά...» (Συν 3)

«δεν μπορώ να μετρήσω τις φορές που είχα προβλήματα, δεν μπορώ να μετρήσω τις φορές που δυστυχώς συνάντησα όχι μόνο κακή συμπεριφορά. Όχι κάτι προσωπικό, αλλά κακή πληροφόρηση στην εργασία...Θα σας δώσω ένα απλό παράδειγμα είχα διαβατήριο και πήγα εθελοντικά στην τράπεζα να τους πω ότι προσθέστε το στα στοιχεία μου γιατί είναι καλύτερα κι ο υπάλληλος είπε πόσο πιθανό είναι να έχεις λογαριασμό στην τράπεζα χωρίς διαβατήριο...» (Συν 4)

«Ναι, με αρκετές δυσκολίες τα έχω...» (Συν 1)

«Έχω τα πάντα, αλλά αντιμετώπισα πολλές δυσκολίες και εμπόδια όπως για παράδειγμα στο άνοιγμα λογαριασμού το οποίο είναι απλό αλλά για τους πρόσφυγες δεν είναι απλό. Για παράδειγμα πήγα σε τράπεζα να ανοίξω λογαριασμό, είχα την ταυτότητα ως πρόσφυγας αναγνωρισμένη από το ελληνικό κράτος αλλά η τράπεζα δεν την αναγνώριζε ως έγγραφο σε ισχύ για άνοιγμα λογαριασμού και ζήτησαν διαβατήριο...» (Συν 6)

«Έχω ΑΦΜ και ΑΜΚΑ, ήταν δύσκολα για μένα πήγα με κάποιους άλλους μαζί και με βοήθησαν για όλα αυτά τα ΑΦΜ και τα τέτοια...» (Συν 8)

«Ο σύζυγος μου επειδή όλες αυτές τις ενέργειες τις έκανε μέσα στο καμπ του ήτανε εύκολα να τα βγάλει γιατί είχε βεβαίωση κατοικίας μέσα στο καμπ, αλλά για μένα προσωπικά ήτανε πάρα πολύ δύσκολο γιατί ήρθα κατόπιν...» (Συν 7).

Η πιθανή καθυστέρηση στην έκδοση ΑΜΚΑ, ΑΦΜ, ΠΑΥΠΙΑ λόγω διοικητικών δυσκολιών, θα μπορούσε να ισοδυναμεί με καθυστέρηση στην ένταξη της αγοράς εργασίας, γεγονός για το οποίο μας πληροφορεί και ο Chiswick, (1999) ο οποίος αναφέρει ότι καθυστέρηση στην προσαρμογή ισοδυναμεί με καθυστέρηση στην ένταξη της αγοράς εργασίας.

Μέσα από τα παραπάνω εμπόδια και προβλήματα που συλλέξαμε για την προσπάθεια για απασχόληση των ανθρώπων αυτών, καταγράψαμε και την αντίληψή τους σχετικά με το τι απαιτείται από πλευράς τους να διαθέτουν προκειμένου να ενταχθούν στην αγορά εργασίας :

«Σίγουρα τα χαρτιά για να είμαι νόμιμη, η γλώσσα χρειάζεται...» (Συν 2)

«Χρειάζεσαι καλές διασυνδέσεις, το πιο σημαντικό είναι νομίζω να γνωρίζεις κόσμο, δεν είναι εύκολο να βρεις δουλειά χωρίς διασυνδέσεις και φίλους, κάποιοι πρέπει να σε ξέρουν...» (Συν 1)

«Πρέπει να γνωρίζεις την γλώσσα για να εργαστείς, όμως προσπαθήσαμε να μάθουμε την γλώσσα αλλά ήταν αδύνατον...» (Συν 8)

«Το σημαντικότερο πράγμα είναι η γλώσσα, θα έπρεπε να υπάρχει κάποιο πρόγραμμα υποστήριξης για τον κόσμο να μαθαίνει την γλώσσα και νομίζω ότι είναι το κλειδί για δουλειά...» (Συν 4)

«Εγώ θα ήθελα όπως τα άλλα Ευρωπαϊκά κράτη που υπάρχουνε, πρώτα να μας μαθαίνουνε την γλώσσα και το κράτος το ίδιο να μας βοηθήσει να βρούμε εργασίες γιατί εμείς δεν θέλαμε μια ζωή να μας βοηθάει οικονομικά το κράτος...» (Συν 7)

«Πρέπει να καταλαβαίνεις την Ελληνική γλώσσα, να έχεις ΑΦΜ, να κάνεις πρακτική εξάσκηση όπως στη Γερμανία...» (Συν 5)

«Το σημαντικότερο είναι τα σωστά έγγραφα που απαιτούνται, η Ελληνική γλώσσα βεβαίως είναι ένα θέμα ...» (Συν 6)

Είναι σαφές, ότι το «κλειδί» για την εύρεση εργασίας είναι η γλώσσα, καθώς και τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα και σε αρκετές περιπτώσεις, ενδεχομένως, και οι κατάλληλες διασυνδέσεις. Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι, όπως αναφέρουμε στην βιβλιογραφία, με τη μελέτη των Lens κ.ά., (2018), οι βασικές ελλείψεις όπως η γλωσσική επάρκεια και η κατοχή όλων των απαραίτητων εγγράφων τους καθιστούν ευάλωτους στον κίνδυνο της ανεργίας. Επομένως, η αγορά εργασίας είναι ένα πεδίο σκληρό, τόσο για τους μετανάστες όσο και τους πρόσφυγες, το οποίο απαιτεί προσπάθεια, δεξιότητες και σίγουρα ικανότητα προσαρμογής από εκείνους που θα χτυπήσουν την πόρτα της. Ο κίνδυνος της ανεργίας είναι ορατός, αν οι βασικές ελλείψεις όπως προκύπτουν από την έρευνα δεν αντιμετωπισθούν.

Τα ουσιαστικά και αρκετά εμπόδια που αναφέρονται παραπάνω και περιγράφονται μέσα από τις αντιλήψεις των ερωτηθέντων, απεικονίζουν την πραγματικότητα και επιβεβαιώνουν, θα λέγαμε, την άποψη των Bimrose & McNair, (2011), που θεωρούν τους πρόσφυγες ως μία ευάλωτη ομάδα που εισέρχεται στην αγορά εργασίας.

3.3.1 Η εύρεση εργασίας για τους πρόσφυγες καθίσταται δυσκολότερη συγκριτικά με τους μετανάστες.

Στην ενότητα αυτή, όπως προκύπτει από τις ερωτήσεις που πλαισιώνουν επίσης το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, πρόσφυγες και μετανάστες εμφανίζονται στον Ελλαδικό χώρο και αναζητούν εργασία. Ποια ωστόσο θα μπορούσε να είναι η άποψη των ερωτηθέντων, σχετικά με το αν είναι ευκολότερο η δυσκολότερο ως πρόσφυγας να εργαστείς, σε σχέση με τους οικονομικούς μετανάστες :

«Φυσικά είναι δυσκολότερο, αλλά εκείνοι έχουν χρόνο και σχέδιο να αφήσουν την χώρα τους και τι θα κάνουν, αποφασίζουν να αφήσουν την χώρα τους με σχέδιο...εμείς δεν έχουμε κανένα σχέδιο, φεύγουμε ξέρις γιατί κινδυνεύουμε, μια μέρα βλέπεις ότι πρέπει να φύγεις χωρίς σχέδιο...» (Συν 1)

«Είναι δυσκολότερο, γιατί οι πρόσφυγες δεν μιλούν την Ελληνική γλώσσα , δεύτερον οι πρόσφυγες δεν είναι εξοικειωμένοι με το σύστημα Ελληνικής αγοράς εργασίας, τα άτομα αυτά είναι νέα στην αγορά...» (Συν 6)

Ο πρόσφυγας δεν έχει έρθει με την θέλησή του αναγκάστηκε να φύγει, ενώ ο μετανάστης έχει την ευκαιρία να διαλέξει και που θα πάει να δουλέψει ...» (Συν 7)

«ο κόσμος στην Ευρώπη έχουν συνηθίσει με μετανάστες ή μετανάστριες. Τους πρόσφυγες λιγάκι τους φοβούνται, λένε από πόλεμο έχουν έρθει...» (Συν 2)

«Σίγουρα είναι δυσκολότερο, γιατί είσαι νέος σε ένα μέρος δεν αρχίζεις ...έχω ρωτήσει πολλές φορές τον εαυτό μου , δεν είναι ένα νέο ξεκίνημα είναι μια νέα ζωή...» (Συν 4)

Βλέπουμε ότι η αντίληψη που επικρατεί είναι, ότι είναι δυσκολότερο για έναν πρόσφυγα να βρεθεί σε μια θέση απασχόλησης, αφενός γιατί αναγκάζεται χωρίς σχέδιο να φύγει από την χώρα του και χωρίς σχέδιο να βρεθεί σε κάποια άλλη, αφετέρου γιατί -ως αναφέρεται- ο Ευρωπαϊκός κόσμος φοβάται αυτούς που έχουν έρθει από τον πόλεμο. Απαιτείται δε εξοικείωση με το σύστημα της Ελληνικής αγοράς, αφού οι προηγούμενες συνθήκες διαβίωσης διέφεραν σημαντικά από αυτές που επικρατούν στον ελληνικό. Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες αφήνουν την χώρα τους με σχέδιο, η Ευρώπη, ως παρουσία, τους έχει πλέον συνηθίσει και σαφώς έχουν την επιλογή να διαλέξουν προς που θα κατευθυνθούν.

Υπάρχει βέβαια και η άποψη ότι η δυσκολία εύρεσης εργασίας στην Ελλάδα είναι κοινή για όλους είτε αυτοί ονομάζονται μετανάστες, πρόσφυγες ή γηγενείς:

«Να πω την αλήθεια νομίζω στην Ελλάδα και τα δύο είναι δύσκολα, μα ούτε Έλληνες δεν έχουνε δουλειά...» (Συν 9).

3.4 Ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων στην εύρεση εργασίας

Στην θεματική ενότητα αυτή, όπως προκύπτει από τις ερωτήσεις που πλαισιώνουν το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, μελετάται ο τρόπος με τον οποίο οι συμμετέχοντες βρήκαν ή βρίσκουν εργασία και κατά πόσο βοηθούν σε αυτό τα κοινωνικά δίκτυα.

Έτσι λοιπόν στο αρχικό ερώτημα που τίθεται σχετικά με τον τρόπο εύρεσης εργασίας για τους συμμετέχοντες λαμβάνουμε τα κάτωθι:

«Στην αρχή ένας φίλος με βοήθησε να βρω αυτή τη δουλειά γιατί εγώ είμαι σεφ και μπορώ να φτιάχνω κεμπάπ και τέτοια και τώρα δουλεύω στο εστιατόριο...» (Συν 9)

«...όταν εργάζεσαι στο ανθρωπιστικό πεδίο αρχίζεις να γνωρίζεις περισσότερες οργανώσεις, αποκτάς φίλους, μέσω διαδικτύου κάποιες φορές, αλλά κυρίως από φίλους...» (Συν 4)

«Λόγω εμπειρίας μου, χρόνο με τον χρόνο που εργαζόμουν ως διερμηνέας σε διάφορες ΜΚΟ γνώριζα φίλους και αργότερα απέκτησα εμπειρία, καλό βιογραφικό το οποίο και έστειλα σε διάφορες εταιρείες και οργανισμούς, διάφορες ΜΚΟ και κάπως έτσι βρήκα...» (Συν 1)

«Μέσω ενός φίλου βρήκα την προηγούμενη δουλειά. Αυτήν τη δουλειά με ενημέρωσε ένας φίλος ότι ψάχνουν διερμηνείς κι έστειλα βιογραφικό. Μου είπαν ναι. Άρα βρήκα δουλειά πάλι από ένα φίλο...» (Συν 6).

Είναι σαφές σύμφωνα με τα παραπάνω, ότι τα κοινωνικά δίκτυα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εύρεση μιας θέσης απασχόλησης, παρέχοντας χρήσιμη πληροφόρηση στα μέλη του. Αυτό θα συνάγουμε και παρακάτω, όπου φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες ζητούν βοήθεια από οργανώσεις που γνωρίζουν προκειμένου να τους υποστηρίξουν.

Έτσι λοιπόν αναφέρουν χαρακτηριστικά :

«Πήγα σε μία ανθρωπιστική οργάνωση, να με βοηθήσουν και μου είπαν να μάθω Αγγλικά ή Ελληνικά αν θέλω να βρω μία δουλειά διαφορετικά

ήταν αδύνατον.. Μετά πήγα στην οργάνωση να μου φτιάξει ένα βιογραφικό ώστε να βρω δουλειά, με βοήθησε η οργάνωση «Generation 2.0» , ήμουν ο πρώτος που ζητούσε κάτι τέτοιο και μετά από δέκα ημέρες δέχθηκα τηλέφωνο για δουλειά...» (Συν 3)

«...μόνο την διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που είχα, έστειλα το βιογραφικό μου, με βοήθησαν κάποιοι κοινωνικοί λειτουργοί από GRC μόνο ταχυδρομική διεύθυνση μου δώσανε και με βοηθήσανε να δημιουργήσω το βιογραφικό μου. Μετά έστειλα σε όποια οργάνωση υπήρχε και περίμενα τρία τέσσερα χρόνια περίμενα , μετά με κάλεσαν από ΕΟΔΥ...» (Συν 5).

Γίνεται αναφορά στην οργάνωση GCR, πρόκειται για το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ), είναι μία Μη Κυβερνητική Οργάνωση, με πεδίο δράσης οι διαδικασίες ασύλου και τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα. Σκοπός η προάσπιση των δικαιωμάτων των προσφύγων στην Ελλάδα, (<https://www.gcr.gr>).

Καθώς και στην οργάνωση Generation 2.0, πρόκειται για ένα μη κερδοσκοπικό οργανισμό που αποτελείται από άτομα με διαφορετική καταγωγή που εργάζονται μαζί για την προώθηση της ισότιμης συμμετοχής όλων, με ενδυνάμωση των κοινοτήτων σε μια διαφορετική κοινωνία (<https://g2red.org>).

Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και το διαδίκτυο που όπως φαίνεται μέσω της κοινωνικής δικτύωσης και εφαρμογών πλατφόρμας, παρέχει την απαραίτητη πληροφόρηση στα μέλη του προκειμένου να βρουν μια θέση εργασίας. Οι πλατφόρμες επικοινωνίας αυτές συντηρούν μια μορφή κοινωνικής σχέσης σε άτομα με κοινά ενδιαφέροντα και παρέχουν χρήσιμη πληροφόρηση:

«Στο Internet ψάχνω και όπου υπάρχει θέση εργασίας και βεβαίως από φίλους και ανθρώπους που τους ξέρουμε...» (Συν 2).

«Μέσα στο Τέλεγκραμ, ένα κανάλι, υπήρχε μια ομάδα κι αυτό με βοήθησε...» (Συν 8).

Είναι ένα κανάλι στο Τέλεγκραμ που έχουν οι Ιρανοί, είναι σαν το what's up...» (Συν 7).

Η ύπαρξη των κοινωνικών δικτύων, άτυπων δηλαδή δικτύων, που ενδέχεται να συμμετέχουν φίλοι, γνωστοί, μέλη της οικογένειας και συγγενείς (Λιανός & Καβουνίδη, 2012), φαίνεται να αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Αυτό όμως που προκύπτει ωστόσο, είναι η απουσία του ελληνικού κράτους. Κανείς εκ των συμμετεχόντων δεν αναφέρθηκε σε υποστήριξη από κάποια κρατική υπηρεσία εργασίας και απασχόλησης όπως ο ΟΑΕΔ ή κάποια άλλη δομή, αν και κατά την διαδικασία των ερωτήσεων κάναμε συχνές αναφορές.

3.4.1 Διακρίσεις στην εργασία

Στην ενότητα αυτή, όπως προκύπτει από τις ερωτήσεις που πλαισιώνουν το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, καταγράφουμε αναφορές σε διακρίσεις που συνάντησαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα:

Διακρίσεις από τους ίδιους τους συνεργάτες τους,

«μερικές φορές νιώθω να γίνεται διάκριση από την συμπεριφορά των ίδιων συνεργατών μου..., ...Βέβαια οι περισσότεροι Έλληνες άνθρωποι είναι καλοί και πολύ φιλικοί, ωστόσο παντού μπορείς να βρεις ρατσισμό όταν καταλάβουν ότι είσαι πρόσφυγας και συμπεριφέρονται λέγοντας γιατί είσαι στην χώρα μας, γιατί έχεις καλύτερο αυτοκίνητο κι εγώ δεν έχω (γελάει) κάτι τέτοια» (Συν 1).

«μεγάλη διάκριση όχι, ίσως από κάποιους συνεργάτες, αλλά όμως μεμονωμένα πρόσωπα όχι την ίδια την εργασία» (Συν 4).

Διακρίσεις από την πλευρά των εργοδοτών,

«...εκμετάλλευση από τον εργοδότη, αν δεν έχεις χαρτιά σου λέει δούλευε πολλές ώρες χωρίς να πληρώνει όσο δικαιούται...» (Συν 2).

«Τις δουλειές που έκανα με εκμεταλλεύονταν ήταν χωρίς ένσημα, λίγα χρήματα, άδικο ήταν., ...με εκμεταλλεύτηκαν, με ένσημα που δούλευα σε καφετέρια μου φάγανε λεφτά μου...» (Συν 5)

«Οι Έλληνες στην δουλειά να ξέρετε έχουνε πρόβλημα μαζί μας για το γεγονός ότι είμαστε πρόσφυγες οπότε μας αντιμετωπίζουν διαφορετικά, κι επίσης γιατί δεν ξέρουμε την γλώσσα» (Συν 8)

Διάκριση λόγω φύλου,

«Βασικά τίποτα, αλλά σαν γυναίκα μερικές φορές...αλλά δεν είναι κάτι σοβαρό..., ...νομίζω οι άντρες παίρνουν περισσότερα λεφτά εδώ»(Συν 9)

Διακρίσεις που λαμβάνουν χώρα κατά τις συναλλαγές των συμμετεχόντων με τράπεζες και επηρεάζουν έμμεσα την προσπάθεια που καταβάλλουν για εργασία,

«... είχα διαβατήριο και πήγα εθελοντικά στην τράπεζα να τους πω ότι προσθέστε το στα στοιχεία μου γιατί είναι καλύτερα κι ο υπάλληλος είπε πόσο πιθανό είναι να έχεις λογαριασμό στην τράπεζα χωρίς διαβατήριο και ήθελε να μαλώσουμε. Είπα δε ήρθα να μαλώσω, είναι ο νόμος σας γιατί με ρωτάτε...» (Συν 4)

πήγα σε τράπεζα να ανοίξω λογαριασμό, είχα την ταυτότητα ως πρόσφυγας αναγνωρισμένη από το ελληνικό κράτος αλλά η τράπεζα δεν την αναγνώριζε ως έγγραφο σε ισχύ» (Συν 6).

Το πρόβλημα της διακριτικής μεταχείρισης μεταναστών και προσφύγων προκύπτει ερευνητικά σε όλες τις βαθμίδες της Ελληνικής κοινωνίας. Η γλώσσα καθίσταται σημαντικός παράγοντας επιλογής εργατικού δυναμικού από τους εργοδότες, και για όσους δεν την γνωρίζουν αποτελεί σοβαρό εμπόδιο.

Σε καιρό κρίσης και με περιορισμένες διαθέσιμες ευκαιρίες απασχόλησης, η ανεργία επιδεινώνεται. Συνεπώς, όσοι λίγοι καταφέρουν να βρουν μια θέση εργασίας ενδεχομένως να καταλήξουν έρμαιο της ανεπίσημης οικονομίας, η οποία τους στερεί την πρόσβαση στη ασφάλιση και τους κρατά σε συνεχή επισφάλεια και ευπάθεια (Skleparis, 2018).

3.5 Η μάθηση της Ελληνικής γλώσσας ως κίνητρο για την ενσωμάτωση και μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα.

Στην θεματική ενότητα αυτή, όπως προκύπτει από τις ερωτήσεις που πλαισιώνουν το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα, βλέπουμε την επιθυμία των συμμετεχόντων να επενδύσουν στην μάθηση με σκοπό την ενσωμάτωση και την μόνιμη εγκατάσταση. Η επιθυμία αποτελεί κίνητρο, και η μάθηση της Ελληνικής γλώσσας σημαντικό εργαλείο για την εύρεση μιας θέσης απασχόλησης, και εν συνεχεία μιας σταδιακής ένταξης στην κοινωνία. Λόγο απόκτησης του κινήτρου αποτελεί η χαμηλή πιθανότητα επιστροφής στην πατρίδα τους. Έτσι λοιπόν για το αν παρακολουθούν μαθήματα Ελληνικών και αν επιθυμούν να παραμείνουν στην Ελλάδα οι ερωτώμενοι αναφέρουν :

«Ναι, παρακολουθώ..., ... Μετά από οκτώ χρόνια νιώθω ότι έχτισα την ζωή μου εδώ στην Ελλάδα, να επιστρέψω να κάνω τι; Τώρα έχω την ζωή μου εδώ, τα σχέδιά μου» (Συν 1).

«Παρακολουθώ μαθήματα από παλιά, από το 2013 μέχρι σήμερα μάθαινα, πολλά χρόνια μάθαινα την Ελληνική γλώσσα επίπεδο A1, A2, B1, B2..τώρα πάω Εσπερινό ΕΠΑΛ, Πληροφορική, θέλω να κάνω Πανελλαδικές εξετάσεις για να μπω στο Πανεπιστήμιο να μαθαίνω όσο μπορώ περισσότερο. Να γίνω τεχνικός υπολογιστών και δικτύων..., ... Έχω πολιτικό άσυλο, δεν θέλω να γυρίσω πίσω. Θέλω να μείνω στην Ελλάδα εγώ» (Συν 5).

«Θα ήθελα, έχω δηλώσει και έχω μπει σε λίστα αναμονής για να κάνω μαθήματα» (Συν 8).

«Έχω μάθει μόνη μου την γλώσσα..., ... βεβαίως θέλω να παραμείνω στην Ελλάδα, μετά από τόσα χρόνια θα γυρίσω στην χώρα μου και θα είμαι ξένη. Θα πρέπει να αφήσω τα παιδιά μου να γυρίσω μόνη μου, οπότε όχι. Τα παιδιά δεν θέλουν να φύγουν αισθάνονται ότι εδώ είναι η πατρίδα τους» (Συν 2).

«Έχω κάνει εγγραφή σε φροντιστήριο για μαθήματα Ελληνικών..., ... Τα χαρτιά μου λένε πρόσφυγας, δεν μπορώ να επιστρέψω πίσω, άλλωστε είναι αδύνατον να πάω στην χώρα μου, η κατάσταση είναι κακή» (Συν 3).

«Πριν παρακολουθούσα ναι, αλλά τώρα δεν έχω χρόνο...» (Συν 9).

Με διαφορετική προσέγγιση εκφράζουν οι επόμενοι συμμετέχοντες οι οποίοι αναδεικνύουν σημαντικά προβλήματα από πλευράς τους :

«Ξέρετε αν γίνονται μαθήματα ελληνικών εσείς; Η ερώτηση γίνεται αν εγώ μόνος μου μαθαίνω Ελληνικά ,ναι μαθαίνω, δεν μου το πρόσφερε κανείς, πληρώνω γι' αυτό...,... Για να μείνω η να φύγω ή να επιστρέψω στην χώρα μου, τίποτα δεν αποτελεί την απάντησή μου. Η απάντησή μου είναι δεν ξέρω που θα με οδηγήσει η ζωή, μακάρι στη χώρα μου να ήταν καλά αλλά δεν είναι...» (Συν 4).

«Δεν πάω γιατί δεν έχω που να αφήσω το παιδί, δεν υπάρχουνε υποδομές για να μπορεί κάποιος στην Ελλάδα να μάθει τα Ελληνικά , έπρεπε να γίνει υποχρεωτική η μάθηση της Ελληνικής γλώσσας και δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα στην Ελλάδα να μπορώ εγώ ας πούμε να μπορώ να αφήσω το παιδί μου και να πάω να μάθω την γλώσσα..., ...Στην πατρίδα μου δεν μπορώ να γυρίσω, στην Ελλάδα δεν έχω ακόμα όλα τα απαραίτητα έγγραφα που πρέπει να έχω...» (Συν 7).

Παρατηρούμε ότι αρκετοί συμμετέχοντες στην έρευνα : Συν 1, Συν 5, Συν 8, Συν 2, Συν 9 και Συν 4 επιθυμούν την μάθηση των Ελληνικών , επιθυμούν να προοδεύσουν, να σπουδάσουν και θέλουν να είναι χρήσιμοι στην κοινωνία ως αναφέρουν χαρακτηριστικά.

Στο σημείο αυτό παρατηρούμε την ανάγκη για βελτίωση των δεξιοτήτων τους , την ύπαρξη της γλώσσας ως κύριο μέσο για την ομαλή ενσωμάτωση τους στην Ελληνική κοινωνία, γεγονός που διεξάγεται και από την μελέτη των Cortes K. E., (2004) .

Σαφώς τα προβλήματα που αναδεικνύονται, όπως η δυσκολία στην παρακολούθηση μαθημάτων για μία μητέρα ανήλικου τέκνου με εργαζόμενο σύζυγο, ή η συμμετοχή σε μαθήματα για ενήλικους επί πληρωμή, αν βέβαια οι οικονομικές απολαβές το επιτρέπουν, αποτελούν θέματα που δε θα πρέπει να αμελήσουμε.

Σχετικά με την επιστροφή τους στην χώρα καταγωγής, αυτό φαντάζει αδύνατο διότι ως αναγνωρισμένοι πρόσφυγες μας δηλώνουν ότι δεν μπορούν, δεν θέλουν ή δεν επιθυμούν, μιας κι έχουν πια οργανώσει και προσαρμόσει την ζωή τους εδώ στην Ελλάδα.

Εδώ προστίθεται και επιβεβαιώνεται ως ένα βαθμό και η άποψη του Phillimore, (2011), ο οποίος χαρακτηρίζει τη χαμηλή πιθανότητα επιστροφής στην πατρίδα τους λόγω φόβου διώξεων, αλλά και τη χαμηλή επιθυμία διατήρησης κοινωνικών δεσμών με την χώρα καταγωγής, ως την κύρια αιτία απόκτησης κινήτρου από τους πρόσφυγες.

Βέβαια αναφέρονται και οι κάτωθι απόψεις οι οποίες και αποτελούν μειοψηφία:

«...αν ήταν αλλιώς στην χώρα μου θα επέστρεφα» (Συν 7).

αλλά και η άποψη :

«...θέλω να γυρίσω στην χώρα μου αν γίνει πιο ασφαλής, αν γίνει ασφαλής χώρα θα επιστρέψω αυτή τη στιγμή» (Συν 6).

Ωστόσο, θα λέγαμε αποτελούν αναφορές που μας έγιναν με συγκινησιακό φορτίο και απεικονίζουν ίσως την πορεία της ζωής τους μέχρι σήμερα στον Ελλαδικό χώρο μέσα από μία ματιά αυτοκριτικής και επιλογών ανάγκης . Πως θα μπορούσε άλλωστε να μην υπάρχει έκδηλο το συναίσθημα για την πατρίδα και πώς να μην προκύψει συγκίνηση κατά την αφήγηση καταστάσεων που βίωσαν σε προγενέστερο χρόνο και επανέρχονται μέσα από μία συνέντευξη.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

4.1 Συμπεράσματα

Η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα δημιουργεί και την επιθυμία για εύρεση εργασίας. Η ανταπόκριση στις βασικές ανάγκες, με κάποιο επίδομα υποστήριξης, δεν περιορίζει αυτή την επιθυμία. Ως εργαζόμενοι στην χώρα καταγωγής τους, επιθυμούν αντίστοιχη απασχόληση και στην Ελλάδα. Άλλωστε έτσι έχουν συνηθίσει, κι αυτό επιδιώκουν καταβάλλοντας κάθε δυνατή προσπάθεια προκειμένου να το καταφέρουν. Το αίσθημα αυτό ενισχύεται με την ύπαρξη της οικογένειας και τις ποικίλες υποχρεώσεις και ανάγκες που αυτή συμπεριλαμβάνει. Είναι σαφές, ότι μια ασταθής πολιτική αντιμετώπισης του προσφυγικού ζητήματος, με συχνές αλλαγές στην νομοθεσία σχετικά με την δυνατότητα απασχόλησης του προσφυγικού πληθυσμού, δεν συμβάλει θετικά.

Η ανάγκη για επιβίωση σε μία ξένη χώρα, αποτελεί ισχυρό κίνητρο και η εργασία βοηθά τόσο στην ανεξαρτητοποίηση του ατόμου, όσο και στην ψυχική του ανακούφιση. Μια ήδη επιβαρυνμένη ψυχολογία με εικόνες και βιώματα διώξεων και φόβου, επιδεινώνεται μέσα από τις χρονοβόρες διαδικασίες αιτήσεων ασύλου και λήψης των αποφάσεων. Ως απόρροια, παρεμποδίζεται, για άλλη μια φορά, η επίπονη αυτή προσπάθειά της προσαρμογής και ενσωμάτωσης σε μια ξένη χώρα.

Σχετικά με τον χρόνο διαμονής, τα πρώτα χρόνια αποτελούν τον χρόνο αναμονής για την απόκτηση εγγράφων και την αρχική δυσκολία εύρεσης θέσης εργασίας, ενώ ο χρόνος διαμονής άνω των οκτώ ετών, εμφανίζεται ως παράγοντας οικονομικής σταθεροποίησης και μάλιστα με δυνατότητα βελτίωσης των οικονομικών απολαβών, η οποία επιτυγχάνεται σε συνδυασμό με την βελτίωση των ατομικών δεξιοτήτων.

Οι δυσκολίες για την επιβίωση παρουσιάζονται αρκετές, με βασικότερο την έλλειψη της γλωσσικής επάρκειας των Ελλήνων. Η γλώσσα είναι το «κλειδί» στην εύρεση εργασίας, διότι αδυναμία επικοινωνίας ισοδυναμεί με αδυναμία εύρεσης εργασίας και ανεργία. Γραφειοκρατικές διαδικασίες απόκτησης ΑΦΜ, ΑΜΚΑ, ΠΑΥΠΑ, δημιουργίας τραπεζικού λογαριασμού και απόκτησης νόμιμων εγγράφων, συμπληρώνουν τα εμπόδια για τους πρόσφυγες, τα οποία καθυστερούν την ένταξη τους

στην Ελληνική αγορά εργασίας. Μέσα από όλες αυτές τις δυσκολίες που αναφέρουν καθίστανται ευάλωτοι στον κίνδυνο της ανεργίας και αποτελούν μία ευάλωτη ομάδα.

Η αγορά εργασίας είναι ένα πεδίο σκληρό τόσο για τους μετανάστες όσο και τους πρόσφυγες. Απαιτεί προσπάθεια, δεξιότητες και σίγουρα ικανότητα άμεσης προσαρμογής. Όσον αφορά τους συμμετέχοντες πρόσφυγες στην έρευνα η αντίληψη τους είναι ότι, για τους μετανάστες η εύρεση εργασίας είναι ευκολότερη και μάλιστα με δυνατότητα επιλογών για τους ίδιους. Οι πρόσφυγες, αντίθετα, αναγκάζονται χωρίς σχέδιο να εγκαταλείψουν την χώρα τους και χωρίς σχέδιο να βρεθούν σε κάποια άλλη. Ξεκινούν από την αρχή την ζωή τους, αποκτούν κίνητρα βελτίωσης δεξιοτήτων επειδή η επιστροφή στην χώρα καταγωγής δεν υπάρχει ως επιλογή. Πρέπει να προχωρήσουν μπροστά και να επιβιώσουν σε μια νέα χώρα με διαφορετική κουλτούρα και συνήθειες.

Τρόπος εύρεσης μια θέσης απασχόλησης αποτελεί η ύπαρξη των κοινωνικών δικτύων, μέσω των οποίων τα άτομα αναζητούν εργασία και δραστηριοποιούνται επαγγελματικά, στα πλαίσια ενός φιλικού και συγχρόνως επαγγελματικού περιβάλλοντος. Φυσικά οι πλατφόρμες επικοινωνίας και το διαδίκτυο πρωτοστατούν σε αυτήν την προσπάθεια. Ειδικότερα, το διαδίκτυο εκτός από πληροφόρηση μπορεί να προσφέρει και αρκετές λύσεις επαγγελματικής δραστηριότητας, για εκείνους που κατέχουν τις κατάλληλες δεξιότητες. Οι κρατικές υπηρεσίες εργασίας και απασχόλησης, απουσίαζαν ως επιλογή από όλους τους συμμετέχοντες καθώς δεν έγινε καμία αναφορά περί αυτών.

Σχετικά με την επαφή τους με τυχόν διακρίσεις, διαπιστώνουμε ότι η γλώσσα της χώρας υποδοχής, καθίσταται σημαντικός παράγοντας επιλογής εργατικού δυναμικού από τους εργοδότες και για όσους δεν την γνωρίζουν αποτελεί σοβαρό μειονέκτημα. Η εκμετάλλευση δε από εργοδότες σε περιπτώσεις που δεν υπάρχουν όλα τα απαραίτητα έγγραφα, είναι ένα γεγονός το οποίο οφείλουμε να λάβουμε επίσης υπόψιν. Διακρίσεις επίσης διαπιστώνονται τόσο με συνεργάτες κατά την επαγγελματική τους δραστηριότητα, όσο και με το φύλλο, την καταγωγή αλλά και την επαφή τους με διάφορες υπηρεσίες, στα πλαίσια της απόκτησης νόμιμων εγγράφων προκειμένου να εργαστούν.

Μέσα από την επιθυμία για μάθηση την Ελληνικής γλώσσας παρατηρούμε την ανάγκη για ενσωμάτωση στην Ελληνική κοινωνία. Η ανάγκη αυτή μεταφράζεται σε επένδυση που αφορά την μόνιμη εγκατάσταση για όσους την επιθυμούν. Η επιθυμία αποτελεί

κίνητρο και η μάθηση της Ελληνικής γλώσσας σημαντικό εργαλείο για την εύρεση μιας θέσης απασχόλησης και σταδιακής ένταξης στην κοινωνία. Λόγος απόκτησης του κινήτρου αποτελεί η χαμηλή πιθανότητα επιστροφής στην πατρίδα τους -ως οι ίδιοι αναφέρουν- μιας κι αυτό φαντάζει μέχρι στιγμής αδύνατο.

Αναφερόμενοι στα μελλοντικά τους σχέδια, επιθυμούν να ζήσουν σε μία ασφαλή χώρα, με όλα τα νόμιμα έγγραφα που απαιτούνται, και στη συνέχεια να ξεκινήσουν μια νέα ζωή, για αυτούς και τις οικογένειές τους. Αυτό προϋποθέτει μια ασφαλή θέση εργασίας με ικανοποιητικές απολαβές και ,σίγουρα, την δυνατότητα συνέχισης των σπουδών τους. Η Ελλάδα, παρόλο που αποτελεί επιλογή μόνιμης διαμονής, δεν εξαλείφει πλήρως την επιθυμία για πιθανή εργασία σε κάποια άλλη Ευρωπαϊκή χώρα, άλλωστε η επιθυμία αυτή μπορεί να ενισχύεται εξαιτίας της ύπαρξης συγγενικών τους προσώπων σε αυτές.

4.2 Προτάσεις

Η συστηματική εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας σε ενήλικες, θα αντιμετώπιζε, σε ικανοποιητικό βαθμό, προβλήματα σχετικά τόσο με επικοινωνία τους με διάφορους φορείς όσο και θα βελτίωνε τον απαιτούμενο χρόνο ένταξης στην αγορά εργασίας. Η μέχρι τώρα εθελοντική προσφορά μαθημάτων Ελληνικών από κάποιους φορείς και ανθρωπιστικές οργανώσεις, καθώς και η υποχρεωτική εκπαίδευση των παιδιών τους στα δημόσια εκπαιδευτήρια της χώρας αφενός, σίγουρα, δεν καλύπτουν την υπάρχουσα ανάγκη, αφετέρου ούτε μπορούν να αντικαταστήσουν μια σωστή και συστηματική μάθηση από έναν κρατικό φορέα.

Αποφασιστικής σημασίας κρίνεται επίσης η μείωση του χρόνου που απαιτείται για την έκδοση των αποφάσεων ασύλου, ώστε να περιοριστούν οι χρονοβόρες διαδικασίες αναμονής, η ακόμα και η αναγκαστική πορεία προς την αδήλωτη εργασία, μια εργασία χωρίς δικαιώματα και ασφάλιση, με ότι σημαίνει αυτό για τους ίδιους αλλά και το Ελληνικό κράτος.

Τέλος, η εφαρμογή ενός κοινού Ευρωπαϊκού πλαισίου αντιμετώπισης και υποστήριξης του προσφυγικού ζητήματος, με κοινή πολιτική από όλα τα μέλη κράτη, θα αποτελούσε

ένα πλαίσιο σταθερότητας, ομοιογένειας και ισοκατανομής ευθυνών για όλους. Η Ευρώπη αποτελεί μία οικονομική οντότητα, με σημαντική θέση στο παγκόσμιο σύστημα και ταυτόχρονα ένα χώρο με υψηλό επίπεδο ευημερίας, έκφρασης, που πρεσβεύει τις αξίες και τα ιδανικά της δημοκρατίας, ενώ στηρίζει σταθερά τη προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έτσι, ως χώρος ευημερίας, έχει αμετάθετο χρέος να δημιουργήσει τους απαραίτητους κοινωνικούς και οικονομικούς αυτοματισμούς αντιμετώπισης.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσα Βιβλιογραφία

- Αναγνωστόπουλος, Ι. (2020). Μετανάστευση και αγορά εργασίας, Διπλωματική Εργασία. Ανακτήθηκε 10/9/2021 από: <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&lang=el&pid=iid:20388>
- Γεωργιάδης, Δ., Πανταζής, Β. (2020). Αναγκαστική Μετανάστευση στην Ελλάδα, Πολιτική κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης Προσφύγων/Μεταναστών, Αθήνα: ΔΙΑΔΡΑΣΗ.
- Γεωργιάδης, Δ. (2014). Εκπαίδευση & Αγορά Εργασίας: Η εκπαίδευση ως εργαλείο αντιμετώπισης της κρίσης, Πάτρα: Διαπολιτισμός, σελ. 13-14.
- ΔΟΜ (2009). Διεθνής Μεταναστευτική Νομοθεσία: Γλωσσάριο για τη Μετανάστευση, Αθήνα: ΔΟΜ.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ., (2015). Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση, Αθήνα: Κάλλιπος.
- Καψάλης, Α. (2018). Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα: Εργασιακές Σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων, Αθήνα: Τόπος.
- Καψάλης, Α. (2011). «Αδήλωτη απασχόληση και μετανάστευση: Νομιμοποίηση των μεταναστών μέσα από την εργασία τους ή νομιμοποίηση της εργασίας τους;» στο Κοινωνική Ενσωμάτωση των Μεταναστών στην Ελλάδα: Εργασία, Εκπαίδευση, Ταυτότητες, Μουσιδής, Α. Παπαδοπούλου, Δ. (Επίμ.). Αθήνα: Κριτική, σελ. 79-108.
- Καψάλης, Α. (2007). Η ποσοτική διάσταση της μετανάστευσης. Στο Απόστολος Καψάλης (επιμ.), Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών: η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Μελέτες 27, σελ. 43-96.
- Κοσμάς, Π., (2010). Η ένταξη των μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας, Διδακτορική Διατριβή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα οικιακής οικονομίας και οικολογίας. Ανακτήθηκε 10/9/2021 από:

<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/32348> σελ. 72-74, 57-58, 257-260, 267-271.

Λιανός, Θ. & Καβουνίδη, Τ., (2012). Μεταναστευτικά Ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό Αιώνα, Αθήνα: ΚΕΠΕ.

Μαρούκης, Α. (2007). Οικονομική Μετανάστευση στην Ελλάδα: Αγορά Εργασίας και Κοινωνική Ένταξη, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Ανακτήθηκε 15/9/2021 από: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/15624>.

Μπάγκαβος, Χ. & Παπαδοπούλου, Δ., (2002). Μεταναστευτικές Τάσεις και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

Μπαξεβάνης, Χ. (2018). Η Συριακή Προσφυγική κρίση. Ανακτήθηκε 10/9/2021 από: http://www.lecourrierdiplomatique.eu/2018/02/i-siriaki-prosfigiki-krisi/#_ftn1

Παπαδοπούλου, Δ. (2011). Κοινωνική Ενσωμάτωση των Μεταναστών στην Ελλάδα: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Εμπειρικές Διαπιστώσεις, στο Κοινωνική Ενσωμάτωση των Μεταναστών, στην Ελλάδα, Εργασία, Εκπαίδευση, Ταυτότητες, Μωυσίδης, Α. Παπαδοπούλου, Δ. (Επίμ.), Αθήνα: Κριτική, σελ. 19-50.

Παπαθεοδώρου, Θ. (2015). Νομικό καθεστώς αλλοδαπών, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Νομοθεσία, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Παρασκευοπούλου – Κόλλια, Ε.Α., (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. doi: <https://doi.org/10.12681/jode.9726>.

Πετρινώτη, Ξ. (1989), Αγορές Εργασίας: Οικονομικές Θεωρίες και Έρευνες. Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 353-361.

Ρηγούτσου, Μ. (2021). Δύσκολη η κατάσταση για τους πρόσφυγες και την Ελλάδα. Ανακτήθηκε 20/9/2021 από: <https://www.dw.com/el/δύσκολη-η-κατάσταση-για-τους-πρόσφυγες-και-την-ελλάδα/a-59138271>

- Ρομπόλης, Σ. (2011). Οικονομική κρίση, Αγορά Εργασίας, Μετανάστευση, στο Κοινωνική Ενσωμάτωση των Μεταναστών στην Ελλάδα: Εργασία, Εκπαίδευση, Ταυτότητες, Μωυσίδης, Α. Παπαδοπούλου, Δ. (Επίμ.). Αθήνα: Κριτική, σελ. 51-78.
- Τσεβρένης, Β. (2016). Η Ευρώπη και η Ελλάδα ενόπιον του Προσφυγικού Προβλήματος, Αθήνα: ΠΛΗΘΩΡΑ- ΕΥΡΑΣΙΑ.
- Τριανταφυλλίδου, Α., (2010). Η Μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου Αιώνα: Εμπειρικό Πλαίσιο και Θεωρητικές Προσεγγίσεις, στο Η Μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου Αιώνα, Τριανταφυλλίδου, Α. Μαρούκης, Θ. (Επιμ.), Αθήνα: Κριτική, σελ. 13-56.
- Τσίγκανου, Ι., Χαλκιά, Α., & Λεμπέση, Μ. (2020). Σύριοι πρόσφυγες στην Ελλάδα. Εκφάνσεις και διαδρομές ένταξης, στο Σύριοι πρόσφυγες στην Ελλάδα. Εκφάνσεις και διαδρομές ένταξης, Αθήνα: ΕΚΚΕ, σελ. 5-22.
- Τσιώλης, Γ., (2018). Η θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης, Ερευνητικές διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής έρευνας, σελ. 97-125.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Aydemir, A., (2011). Migrant selection and short-term labor market outcomes by visa category. *Journal of Population Economics* 24(2): 451-475. doi:10.1007/s00148-009-0285-0
- Bagavos, C., Kourachanis, N., Lagoudakou, K., Xatziyiannakou, K. & Touri, P. (2019). Policy barriers and enablers - Report on Greece, Horizon 2020 project ‘SIRIUS’, Athens, National Technical University of Athens, σελ. 321-337.
- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G., (2016). Explaining the refugee gap: a longitudinal study on labour market participation of refugees in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*: σελ. 1-17. doi: 10.1080/1369183X.2016.1251835

- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G., (2014). The importance of resources and security in the socio-economic integration of refugees. *Journal of International Migration and Integration* 15(3): σελ. 431-448. doi10.1007/s12134-013-0296-2
- Bevelander, P., (2020). Integrating refugees into labor markets. *IZA World of Labor*. doi: 10.15185/izawol.269
- Bimrose, J., & McNair, S. (2011). Career support for migrants: Transformation or adaptation? *Journal of Vocational Behavior*, 78(3), 325-333. doi: 10.1016/j.jvb.2011.03.012
- Borjas, G. J., (1994). The economics of immigration. *Journal of Economic Literature* 32(4): σελ. 1667-1717. Ανακτήθηκε 13/11/2021 από: <http://www.kleykampintaiwan.com/files/GradEco/TheEconOfImmig.pdf>
- Brell, C., Dustmann, C., & Preston, I., (2020). The labor market integration of refugee migrants in high-income countries. *Journal of Economic Perspectives* 34:1 (2020): σελ. 94–121. doi: 10.1257/jep.34.1.94
- Brücker, H., Hainmueller, J., Hangartner, D., Jaschke, P., & Kosyakova, Y., (2019). Refugee Migration to Germany Revisited: Some Lessons on the Integration of Asylum Seekers. Ανακτήθηκε 12/10/2021 από: <https://docplayer.net/160520787-Refugee-migration-to-germany-revisited-some-lessons-on-the-integration-of-asylum-seekers-policy-brief.html>
- Chiswick, B. R., (1999). Are migrants favorably self-selected? *American Economic Review* 89(2): σελ. 181-185. doi: 10.1257/aer.89.2.181
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K., (2007). *Research methods in education* (6th edition). London: Routledge: σελ. 349-355. Ανακτήθηκε 15/11/2021 από: <https://gtu.ge/Agro-Lib/RESEARCH%20METHOD%20COHEN%20ok.pdf>
- Cortes, K. E., (2004). Are refugees different from economic migrants? Some empirical evidence on the heterogeneity of migrant groups in the United States. *Review of Economics and Statistics* 86(2): σελ. 465-480. Ανακτήθηκε 17/11/2021 από: <https://www.iza.org/publications/dp/1063/are-refugees-different-from-economic-immigrants-some-empirical-evidence-on-the-heterogeneity-of-immigrant-groups-in-the-united-states>

- Eisner, W. E. (1991). The enlightened eye, qualitative inquiry and the enhancement of educational practice. New York: Macmillan: σελ. 28-31. Ανακτήθηκε 20/11/2021 από: http://mehrmoammadi.ir/wp-content/uploads/2019/07/The-Enlightened-Eye_-Qualitativ-Elliot-W.-Eisner.pdf
- Fasani, F., Fratini, T. & Minale, L., (2018). (The Struggle for) Refugee Integration into the Labour Market: Evidence from Europe. IZA Institute of Labor Economics: σελ. 1-9, 32-33. Ανακτήθηκε 13/9/2021 από: <https://docs.iza.org/dp11333.pdf>
- Hartog, J., & Zorlu, A., (2009). How important is homeland education for refugees' economic position in The Netherlands? Journal of Population Economics 22(1): σελ. 219-246. doi: 10.1007/s00148-007-0142-y
- Hainmueller, J., Hangartner D., & Lawrence, D., (2016). When lives are put on hold: Lengthy asylum processes decrease employment among refugees. Science Advances 2(8): e1600432. doi:10.1126/sciadv.1600432
- Kapsalis, A., Levanti, S. & Vlassopoulos, I., (2021). Trapped in Greece is there any perspective for labour market integration?, Ανακτήθηκε 20/9/2021 από: <https://www.etui.org/sites/default/files/2021-01/Chapter6-Trapped%20in%20Greece%20is%20there%20any%20perspective%20for%20labour%20market%20integration.pdf>
- Kogan, I. & Weißmann, M. (2013). Migrants' initial steps in Germany and their later economic success. Advances in life course research 18(3): σελ. 185-198. doi:10.1016/j.alcr.2013.04.002
- Lens, D., Marx, I. & Vujic, S., (2018). Is Quick Formal Access to the Labor Market Enough? Refugees' Labor Market Integration in Belgium. IZA Institute of Labor Economics: σελ. 3-8. Ανακτήθηκε 14/11/2021 από: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/193199/1/dp11905.pdf>
- European Migration Network (EMN). Ετήσια Έκθεση Πολιτικής, 2015, Ελλάδα, Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης.
- European Parliament, (2021). Labour market integration of asylum-seekers and refugees. Ανακτήθηκε 24/09/2021 από:

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690651/EPRS_BRI%282021%29690651_EN.pdf

Phythian, K., Walters, D., & Anisef, P., (2009). Entry class and the early employment experience of migrants in Canada. *Canadian studies in population* 36(3-4): σελ. 363-382. doi:10.25336/P6861X

Phillimore, J., (2011). Refugees, acculturation strategies, stress and integration. *Journal of Social Policy* 40(3): σελ. 575-593. doi:10.1017/S0047279410000929

Sarvimäki, M., (2017). Labor Market Integration of Refugees in Finland. *Nordic Economic Policy Review 2017*: σελ. 91-114. Ανακτήθηκε 17/11/2021 από: <https://core.ac.uk/download/pdf/153492848.pdf>

Skleparis, D., 2018. Refugee Integration in Mainland Greece: Prospects and Challenges. Policy Brief, 02, Yasar University UNESCO Chair on International Migration. Ανακτήθηκε 15/11/2021 από: https://www.researchgate.net/publication/323784536_Refugee_Integration_in_Mainland_Greece_Prospects_and_Challenges

Schultz-Nielsen, M. L., (2017). Labour market Integration of Refugees in Denmark. *Nordic Economic Policy Review 2017*: σελ. 55-90. Ανακτήθηκε 17/11/2021 από: <https://core.ac.uk/download/pdf/153492848.pdf>

Zimmermann, K. F., (2016). Refugee and Migrant Labor Market Integration: Europe in Need of a New Policy Agenda. Princeton University & UNU-MERIT Draft: September 29, 2016. Ανακτήθηκε 15/11/2021 από: <https://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/ArchivesInstitutionsGovernanceDemocracy/20181205-Keynote-lecture-labour-market-integration.pdf>

Ιστοσελίδες

ΔΟΜ, (2009). Γλωσσάριο για την Μετανάστευση, Διεθνής Μεταναστευτική Νομοθεσία, Νο 20, σελ. 32. Ανακτήθηκε 5/9/2021 από: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_20.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020). Σχέδιο δράσης για την ενσωμάτωση και την ένταξη για την περίοδο 2021–2027. Ανακτήθηκε 5/9/2021 από: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files_en?file=2020-11/action_plan_on_integration_and_inclusion_2021-2027.pdf

UNHCR, (2018). Συνθήκη της Γενεύης. Ανακτήθηκε 5/9/2021 από: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf>

UNHCR, (2021). Στατιστικά αφίξεων στην Ελλάδα από ξηρά και θάλασσα. Ανακτήθηκε 27/12/2021 από: http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179#_ga=2.23806202.1101032140.1628009463-1833297437.1624601931

ΥΜΕΠΟ, (2019). Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, Αθήνα: ΥΜΕΠΟ, σελ. 10-11. Ανακτήθηκε 5/9/2021 από: <https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/05/%CE%926-%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-2019.pdf>

Παράρτημα Α

Έντυπο Συναίνεσης

Τίτλος έρευνας: «Διερεύνηση των αντιλήψεων των αναγνωρισμένων προσφύγων σχετικά με την πρόσβαση στην αγορά εργασίας»

Σκοπός της έρευνας: Να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των προσφύγων για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, όπως αυτή διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια.

Γιατί επιλέχθηκα να συμμετέχω: Σας ζητήθηκε να συμμετέχετε σε μία ημί- δομημένη συνέντευξη η οποία θα διενεργηθεί πρόσωπο με πρόσωπο και χρησιμοποιηθεί για την συλλογή δεδομένων. Η συνέντευξη θα μαγνητοφωνείται, κατά την απομαγνητοφώνηση θα διατηρηθεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων/εχουσών εφόσον είναι επιθυμητό σχετικά με το πρόσωπό τους.

√ Συμφωνώ στη μαγνητοφώνηση της συνέντευξης αυτής, τη συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων της απομαγνητοφώνησης στην παρούσα εργασία □

Στοιχεία συμμετέχοντος:

α).....

Research title: "Investigating the perceptions of recognized refugees about access to the labor market"

Purpose of research: To investigate the perceptions of refugees about access to the labor market, as it is formed in recent years.

Why I was selected to participate: You were asked to participate in a semi - structured that will be conducted face-to-face and used for data collection as a volunteer. The interview will be recorded, during the recording the anonymity of the participants / participants will be maintained if it is desired about their face.

√ *I agree to the recording of this interview, the collection and processing of the transcript data in the present work* □

Contact info: .....

Ημερομηνία.....Υπογραφή.....

Παράρτημα Β

Ερωτηματολόγιο

Δημογραφικά στοιχεία:

1. Από πού κατάγεστε;
2. Η ηλικία σας;
3. Οικογενειακή κατάσταση: Ελεύθερη/ος; Παντρεμένη/ος; Παιδιά;
4. Επίπεδο εκπαίδευσης;
5. Συνολικά πόσα χρόνια ζείτε στην Ελλάδα;

1^{ος} Άξονας

Η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα σήμαινε και την άμεση ανάγκη για εργασία; Από την άφιξη και μέχρι σήμερα έχει αλλάξει η οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση;

6. Ποιο το επάγγελμά σας, στην χώρα καταγωγής σας;
7. Κατά την άφιξή στην Ελλάδα σας δημιουργήθηκε η επιθυμία να αναζητήσετε εργασία;
8. Εν αναμονή της απόφασης ασύλου αναζητήσατε εργασία; Αν όχι γιατί;
9. Τώρα εργάζεστε; Σε ποιόν τομέα / τί επάγγελμα κάνετε;
10. Στο χρονικό διάστημα που βρίσκεστε στην Ελλάδα , οι απολαβές σας έχουν παραμείνει σταθερές ή έχουν αλλάξει ;

2^{ος} Άξονας

Ποια είναι τα εμπόδια που συναντούν για την ένταξη στην αγοράς εργασίας και πως αυτά επιδρούν στους ίδιους;

11. Ποιο κατά την γνώμη σας ήταν/είναι το βασικό εμπόδιο/εμπόδια για να εργαστείτε στην Ελλάδα και πως αυτά σας επηρέασαν;
12. Έχετε ΑΦΜ, ΑΜΚΑ, ΠΑΥΠΙΑ, τραπεζικό λογαριασμό; Δυσκολευτήκατε σε κάποια διαδικασία;
13. Για την ένταξη στην Ελληνική αγορά εργασίας, τι πιστεύετε ότι απαιτείται;
14. Πιστεύετε ότι ως πρόσφυγας είναι ευκολότερο ή δυσκολότερο να βρείτε μία δουλειά, σε σχέση με τους οικονομικούς μετανάστες; Και γιατί;

3^{ος} Άξονας

Με ποιο τρόπο βρίσκουν μια θέση απασχόλησης και ποια η αντιμετώπιση από τον εργοδότη;

15. Με ποιο τρόπο βρήκατε τη σημερινή σας εργασία; Μέσω γνωστού, μέσω ΟΑΕΔ ή άλλης υπηρεσίας;
16. Ο/οι εργοδότης/ες σας ζήτησε/αν κάποιο έγγραφο εργασιακής εμπειρίας ή κάποιο άλλο έγγραφο;

17. Ωράριο απασχόλησης; Είστε ασφαλισμένος; Είστε ικανοποιημένος με τις απολαβές σας;

18. Αντιμετωπίσατε κάποια διάκριση στην εργασία σας λόγω καταγωγής, φύλου ή θρησκείας; Θεωρείτε ότι σε σχέση με άλλους εργαζόμενους αμείβεστε με χαμηλότερο μισθό;

4^{ος} Άξονας

Επενδύουν οι πρόσφυγες στην ενσωμάτωση και την μόνιμη εγκατάσταση;

19. Παρακολουθείτε μαθήματα Ελληνικής γλώσσας;

20. Θέλετε να παραμείνετε στην Ελλάδα; επιθυμείτε να επιστρέψετε στην χώρα σας στο μέλλον;

21. Ποια τα μελλοντικά σας σχέδια;

22. Θέλετε να προσθέσετε κάτι άλλο;